

**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου**

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**«Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΟΟΙΝΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΑΝ.
ΑΤΤΙΚΗΣ ΜΕΣΩ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ
ΕΣΠΑ/ΠΑΑ 2014-2020. »**

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΕΚΑΣ

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2016

University of Peloponnese-Department of Political Studies and International Relations

Democritus University of Thrace-Department of Economics

Aristotle University of Thessaloniki -Department of Economics -

University of Piraeus -Department of Business Administration -

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**"THE CONTRIBUTION OF WINE SECTOR IN THE
DEVELOPMENT OF THE REGIONAL UNIT OF EAST ATTICA
THROUGH FINANCIAL INSTRUMENTS CSF / EAFRD 2014-
2020. "**

ANDREW BEKAS

Corinth, September 2016

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Διαπανεπιστημιακού Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΔΠΜΣ) «**ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ**» των Πανεπιστημίων: Πελοποννήσου, Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Πανεπιστημίου Πειραιά.

Η επίβλεψη της μελέτης έγινε από τον Κο Κότιο Άγγελο, Καθηγητή Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Αναπτυξιακών Σχέσεων και Κοσμήτορα Σχολής Οικονομικών Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιά, τον οποίο ευχαριστώ ιδιαιτέρως για την πολύτιμη βοήθεια, την ουσιαστική καθοδήγηση και την άριστη συνεργασία που είχαμε. Αυτά τα στοιχεία συνετέλεσαν στην εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής της ΠΕ Αν. Αττικής Κα Χρυσάνθη Καπετανοπούλου για την προτροπή, ενθάρρυνση και διευκόλυνση για την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για τη στήριξη που μου προσέφερε για την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Ευχαριστίες οφείλω επίσης στον Κο Χρήστο Μάρκου, πρόεδρο της ΚΕΟΣΟΕ, για την βοήθεια που μου προσέφερε. Γεωργία και Μαρία ένα μεγάλο ευχαριστώ για τη βοήθεια σας. Τέλος, δεν πρέπει να παραλείψω να ευχαριστήσω τον άνθρωπο που μου έδειξε τον τρόπο να διαβάζω και όταν λέμε διαβάζω, εννοώ να ερμηνεύω, να αμφισβητώ να συγκρίνω, να κρίνω. Μαρία σε ευχαριστώ !

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας διπλωματικής είναι η καταγραφή της δυνατότητας βιώσιμης ανάπτυξης της Περιφερειακής Ενότητας Ανατολικής Αττικής μέσω της συμβολής του αμπελοοινικού τομέα αξιοποιώντας τα χρηματοδοτικά εργαλεία του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2020, καθώς και τα σχετικά εργαλεία του ΕΣΠΑ 2014-2020 και άλλων προγραμμάτων για την ενίσχυση των αμπελοκαλλιεργητών.

Για την εκπόνηση της εργασίας αυτής το σχετικό ερέθισμα δόθηκε από τη συνεχή εξέλιξη της Γεωπονικής επιστήμης, του Νομικού και Κανονιστικού πλαισίου που ρυθμίζει την άσκηση της γεωργίας και της συνεταιριστικής λειτουργίας, τις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στην πατρίδα μας, αλλά και παγκοσμίως και τις αυξανόμενες πιέσεις των αγορών αλλά και των καταναλωτών, για προϊόντα ποιότητας που θα αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου προέλευσής τους.

Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά στην αμπελοκαλλιέργεια και την οινική οικονομία γενικά και παρουσιάζεται η σημασία του πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα.

Στη δεύτερη ενότητα σκιαγραφείται η υφιστάμενη κατάσταση και η διαχρονική εξέλιξη των καλλιεργούμενων εκτάσεων των αμπελουργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα και στην Αν. Αττική ειδικότερα, με έμφαση στην υφιστάμενη κατάσταση αμπελοκαλλιέργειας και οινικής οικονομίας στην Αττική. Επίσης, παρουσιάζονται ορισμένα από τα αποτελέσματα σχετικής μελέτης για τον οινικό τομέα, στατιστικά στοιχεία από τους φορείς ΥΠΑΑΤ, ΕΛΣΤΑΤ, ΚΕΟΣΟΕ, ΔΑΟΚ ΠΕ Αν. Αττικής για τη δυναμική του αμπελοοινικού τομέα στην ΠΕ Αν. Αττικής.

Στην τρίτη ενότητα καταγράφονται και αναλύονται τα χρηματοδοτικά εργαλεία, προγράμματα και μέτρα που σχετίζονται με την ενίσχυση του αμπελοοινικού τομέα μέσω του ΠΑΑ 2014-2020, καθώς και άλλων προγραμμάτων.

Στην τέταρτη ενότητα παρατίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας, ενώ ταυτοχρόνως σχολιάζονται κριτικά τα ανωτέρω μέτρα και διατυπώνονται προτάσεις για την καλύτερη αξιοποίησή τους.

Abstract

The objective of this thesis is the recording of Eastern Attica Regional Section's sustainable development ability through the contribution of the wine sector by utilizing the financial tools of the Rural Development Programme 2014-2020, as well as the related tools of other relevant European or national programmes.

The stimulus of this research was given by the continuous development of the Agricultural Science, the legal and regulatory framework that determines the performance of agriculture and its cooperative operation, the ever-changing socio-economic conditions both in our country and worldwide, and the increasing pressures from markets and consumers to obtain quality products that will highlight the particular characteristics of their place of origin.

The essay will begin with a reference to viticulture and wine economy in general by presenting the importance of the primary sector for Greece.

In the second part the current situation and the evolution of cultivated areas of vineyards in Greece will be presented by focusing on the current situation of viticulture and wine economy in Eastern Attica. The analysis will also focus on the results of a relevant study concerning the wine sector, the statistics from National Institutions and the Hellenic Statistical Authority in regard to the dynamics of the wine sector in the Regional Unit of Eastern Attica (production and grape price but also wines and quantities and wine export price).

The third part will record and analyze the financial tools, programs and measures used to enhance the wine sector through the RDP 2014-2020 as well as other programs.

The fourth part will focus on the conclusions of the essay by presenting a concrete criticism of the related measures as well as some recommendations for their best use.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η σημασία του πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα και στην Περιφέρεια Αττικής	1
1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	1
1.2. Κατανομή – διάρθρωση γεωργικών εκτάσεων σε Ελλάδα και Αττική	2
1.3. Αμπελοκαλλιέργεια – οινική οικονομία.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Διαχρονική εξέλιξη των καλλιεργούμενων εκτάσεων των αμπελουργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα και στην Αν. Αττική	8
2.1. Υφιστάμενη κατάσταση της αμπελουργίας στην Ανατολική Αττική.....	8
2.1.1. Η πεδιάδα των Μεσογείων	8
2.1.2. Η παράδοση του Αττικού αμπελώνα.....	9
2.1.3. Έκταση γεωργικής γης- εκτάσεις αμπελοκαλλιέργειας	9
2.1.4. Αναδιάρθρωση αμπελώνων.....	12
2.1.5. Ο κλάδος οινοποιίας στην Αν. Αττική	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Προγράμματα και μέτρα ενίσχυσης του Αμπελοοινικού τομέα.....	16
3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	16
3.2. Οι Πυλώνες της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της ΕΕ	18
3.3. Η Κοινή Οργάνωση Αγοράς (ΚΟΑ) του αμπελοοινικού κλάδου.....	19
3.4. Τα μέτρα στήριξης του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020	25
3.4.1. Ενίσχυση Ιδιωτικών επενδύσεων στον γεωργικό τομέα μέσω του ΠΑΑ ..	27
ΜΕΤΡΟ 2.....	27
Υπομέτρο 2.1.....	27
ΜΕΤΡΟ 3	28
Υπομέτρο 3.1.....	28
Υπομέτρο 3.2.....	28
ΜΕΤΡΟ 4.....	28
Υπομέτρο 4.1.....	28
Υπομέτρο 4.2.....	28
ΜΕΤΡΟ 6.....	29
Υπομέτρο 6.1.....	29
Υπομέτρο 6.3.....	30
ΜΕΤΡΟ 9.....	30

Υπομέτρο 9.1.....	30
ΜΕΤΡΟ 16.....	31
Υπομέτρο 16.4.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα και προτάσεις για την καλύτερη αξιοποίηση των εργαλείων ενίσχυσης του αμπελοοινικού τομέα.....	33
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42
Α. ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ	42
Β. ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ	43
Γ. ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.....	44
Δ. ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ.....	45

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2. 1 Εκτάσεις αμπελώνων στην Αττική	10
Πίνακας 2. 2 Κατηγορίες γεωργικής γης στην Ανατολική Αττική	10
Πίνακας 2. 3 Εκτιμώμενη κατάσταση αμπελώνων ανατολικής Αττικής το 2010.....	12
Πίνακας 2. 4 Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Αναδιάρθρωσης Αμπελώνων	13
Πίνακας 2. 5 Οινοποιία στην Αν. Αττική	14

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.2. 1 Διάρθρωση εκτάσεων κατά κύρια χρήση εδάφους (2007).....	3
Διάγραμμα 1.2. 2 Κατανομή γεωργικών εκτάσεων ανά Περιφέρεια (2007)	3
Διάγραμμα 1.2. 3 Κατανομή γεωργικών εκτάσεων στην Αττική ανά Νομαρχία (2007 βλ. δεξιό σχήμα).....	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η σημασία του πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα και στην Περιφέρεια Αττικής

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο αγροτικός τομέας ανέκαθεν διατηρούσε – και εξακολουθεί να διατηρεί – σημαντική θέση στην Ελλάδα, τόσο ως συστατικός παράγοντας της οικονομίας και της ανάπτυξης, όσο και της κοινωνικής συνοχής σε εθνικό και πολύ περισσότερο σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Καδίτη/Νίτση 2010). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο αγροτικός τομέας αποτελεί το 4% του ΑΕΠ για το 2009 έναντι 1,6% στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ το ποσοστό συμμετοχής στη συνολική απασχόληση φτάνει το 11,3%, έναντι 4,7% κατά μέσο όρο στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Η Ελλάδα παρουσιάζει συγκριτικά πλεονεκτήματα στον αγροτικό τομέα, όπως είναι η ποιότητα και η θρεπτική αξία των ελληνικών γεωργικών προϊόντων, λόγω των κατάλληλων εδαφικών και κλιματικών συνθηκών της χώρας, με αποτέλεσμα να υπάρχουν περιθώρια αύξησης της διακίνησης στην εσωτερική και διεθνή αγορά. Ωστόσο, η υστέρηση του ελληνικού πρωτογενή τομέα σε όρους ανταγωνιστικότητας καταδεικνύει – πέρα από τη γενική μεταστροφή των οικονομιών στους κλάδους μεταποίησης και υπηρεσιών- την παρουσία διαρθρωτικών και άλλων προβλημάτων (Λαμπροπούλου 2005).

Το μικρό μέγεθος και η οικογενειακή μορφή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (αντί της επιχειρηματικής ανάπτυξης), η μεγιστοποίηση των επιδοτήσεων ως στόχος της εκμετάλλευσης και η αδιαφορία για το κόστος παραγωγής και τα δίκτυα διανομής, η ηλικιακή διάρθρωση, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των αγροτών καθώς και η ανισομερής κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής (3:1 έναντι 1:1,5 στην ΕΕ) αποτελούν τους σημαντικότερους λόγους για τους οποίους η διαμόρφωση νέων συνθηκών τόσο στην εσωτερική όσο και στην παγκόσμια αγορά αγροτικών προϊόντων οδήγησε τα τελευταία χρόνια σε συρρίκνωση του ελληνικού πραγματικού αγροτικού εισοδήματος και αύξηση του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων (-17% ανά εργαζόμενο πλήρους απασχόλησης την περίοδο 2000-2009 έναντι +5% στην ΕΕ των 27). Γενικά, παρατηρείται διαχρονικά μείωση της ανταγωνιστικότητας σε πολλά προϊόντα, ενώ η σχετική αγορά εμφανίζει τάσεις συγκέντρωσης, τόσο από την πλευρά της αγοράς αγροτικών προϊόντων, όσο και από

την πλευρά των εισροών και πρώτων υλών, με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι ασυμμετρίες των αγορών σε βάρος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

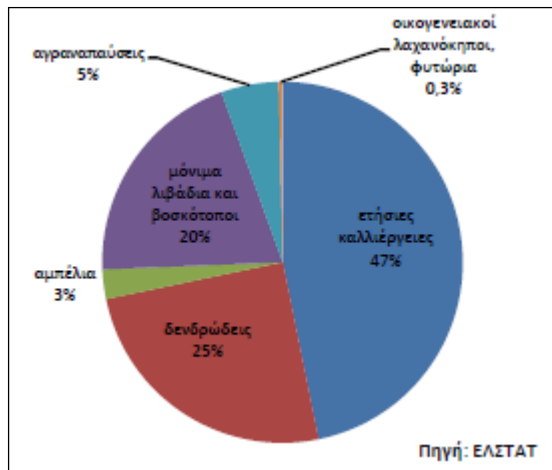
1.2. Κατανομή – διάρθρωση γεωργικών εκτάσεων σε Ελλάδα και Αττική

Αναφορικά με τη διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα, σύμφωνα με την Κοινοτική Τυπολογία, η Αττική κατέχει τον μεγαλύτερο αριθμό εκμεταλλεύσεων στους Τεχνικοοικονομικούς Προσανατολισμούς που αφορούν την κηπουρική (20), την **αμπελουργία (31)**, τους διάφορους συνδυασμούς μόνιμων φυτειών (34), την ελαιοκομία (33), τα καρποφάγα ζώα (50), τα καρποφόρα δέντρα και τα εσπεριδοειδή (32).

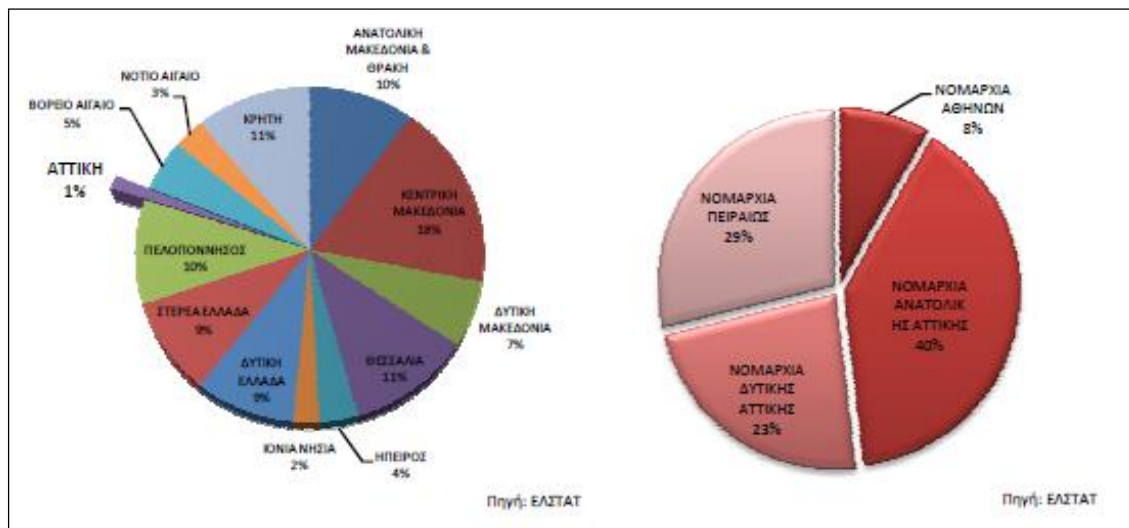
Παρακάτω παρουσιάζεται αναλυτικότερα η κατάσταση στην Ελλάδα και στην Περιφέρεια Αττικής (ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/ag>, RICA 2012).

Αναφορικά με τη διάρθρωση των γεωργικών εκτάσεων στην Ελλάδα, από το σύνολο των γεωργικών εκτάσεων το 2007 (40.762 χιλ. στρ.- 854 χιλ. εκμεταλλεύσεις), το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελούν οι ετήσιες καλλιέργειες (δημητριακά για καρπό, βιομηχανικά φυτά, κτηνοτροφικά φυτά, μπιστανικά και πατάτες), ακολουθούν οι δενδρώδεις καλλιέργειες (25% - ελαιώνες, οπωροφόρα, εσπεριδοειδή), τα μόνιμα λιβάδια και οι βοσκότοποι (20%), οι εκτάσεις που έχουν τεθεί σε αγρανάπαυση (5%), τα αμπέλια (3%) και, τέλος, οι οικογενειακοί λαχανόκηποι και τα φυτώρια. Σημειώνεται ότι η διάρθρωση αυτή παραμένει σταθερή τα τελευταία χρόνια παρά τις σημαντικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα.

Η κατάσταση αυτή απεικονίζεται στα παρακάτω διαγράμματα.

Διάγραμμα 1.2. 1 Διάρθρωση εκτάσεων κατά κύρια χρήση εδάφους (2007)

Διάγραμμα 1.2. 2 Κατανομή γεωργικών εκτάσεων ανά Περιφέρεια (2007)

Διάγραμμα 1.2. 3 Κατανομή γεωργικών εκτάσεων στην Αττική ανά Νομαρχία (2007 βλ. δεξιό σχήμα)

Όσον αφορά την Περιφέρεια Αττικής (Νομαρχίες Αθηνών, Ανατολικής Αττικής, Δυτικής Αττικής και Πειραιώς, 2007), το σύνολο των γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 27.397 το 2007 και η έκταση σε 512.603,30 στρέμματα.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η Ανατολική Αττική κατέχει το 40% των γεωργικών εκτάσεων της Περιφέρειας Αττικής.

Η Βάση Δεδομένων του ΔΙΓΕΛΠ (Δίκτυο γεωργικής λογιστικής παρακολούθησης- RICA) παρέχει στοιχεία, που μπορούν με τις κατάλληλες τεχνικές να προσδιορίσουν

τις χρηματοοικονομικές επιδόσεις των εκμεταλλεύσεων, ώστε να διευκολυνθεί η εξαγωγή συμπερασμάτων που οδηγούν στη λήψη αποφάσεων για εφαρμογή στρατηγικών κατευθύνσεων στην Περιφέρεια Αττικής.

Σημαντικό πλεονέκτημα της εν λόγω βάσης δεδομένων είναι η συνεχής ενημέρωση / επικαιροποίησή της και η παροχή πρόσφατων στοιχείων και πληροφοριών, που αντανακλούν το τρέχον οικονομικό περιβάλλον.

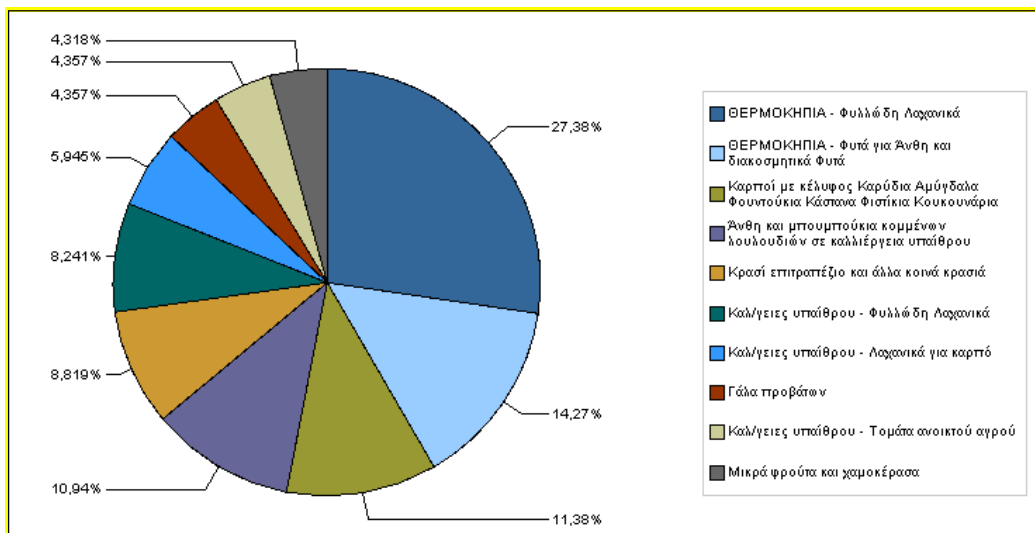
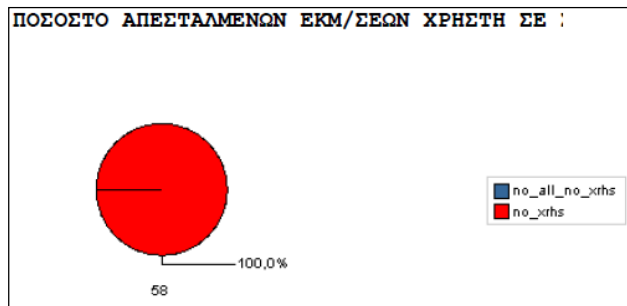
Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν στο σχέδιο επιλογής και επιλογή δείγματος στην Περιφέρεια Αττικής την 5ετία (2006-2010). Σημειώνεται ότι η Αττική έχει συγκριτικά το μεγαλύτερο δείγμα (βασικά ΤΟΠ).

Πίνακας 1.2. 1 Σχέδιο Επιλογής και επιλογή δείγματος για την Αττική ανά κύρια κατεύθυνση ΤΟΠ

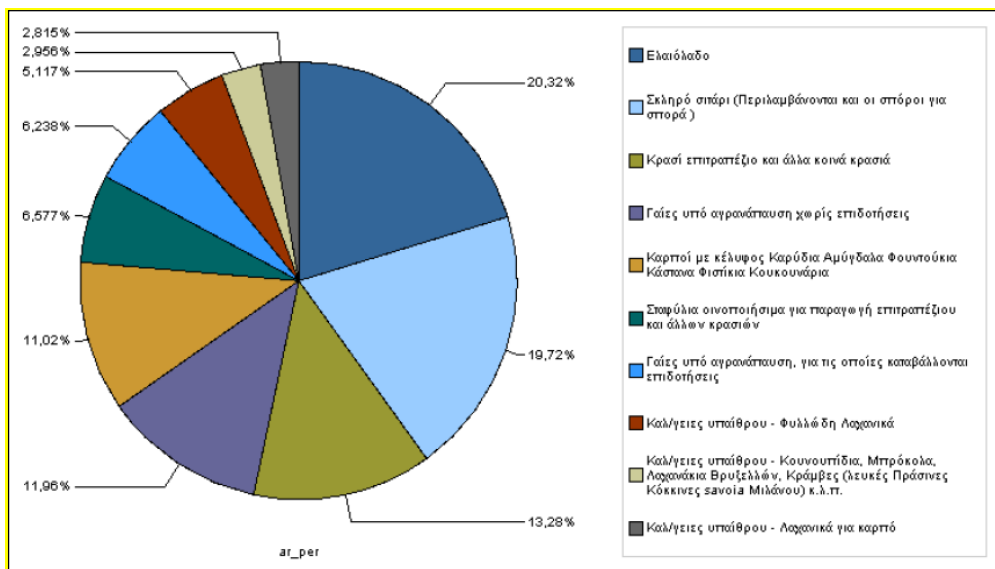
Κωδικός ΤΟΠ (τυπολογία SO)	Κωδικός ΤΟΠ (τυπολογία SGM)	Περιγραφή ΤΟΠ	Σχέδιο Επιλογής	Δείγμα RICA					Σύνολο Δείγμ. RICA
				2010	2009	2008	2007	2006	
15	13	Σιτηρά, Ελαιούχοι σπόροι και πρωτεϊνούχοι καρποί	0	1	1	3	1	3	9
16	14	Καλλιέργεια γενικού τύπου	1	8	11	6	8	8	41
20	20	Καλλιέργεια κηπευτικών	5	15	19	18	18	18	88
35	31	Αμπελοαγία	0	6	6	9	7	10	38
36	32	Καρποφόρα δέντρα και εσπεριδοειδή	1	7	7	8	8	4	34
37	33	Ελαιοκομία	31	9	9	6	9	2	35
38	34	Συνδυασμοί μονίμων φυτειών	12	9	9	7	8	6	39
48	44	Προβατοειδή, αγροειδή και άλλα χορτοφάγα	7	3	4	0	5	5	17
61	60	Πολυκαλλιέργεια	4	14	18	20	18	15	85
70	71	Συνδυασμοί εκτροφών	0	0	0	0	1	1	2
843	8231	Μελισσοκομία	7	12	11	12	11	10	56
80	80	Συνδυασμοί Καλλιεργιών & Εκτροφών (εκτός μελισσοκομίας)		2	1	7	1	2	13
50	50	Καρποφάγα	0	0	2	3	3	3	11
ΣΥΝΟΛΟ			68	86	98	99	98	87	468

Η Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής της Π.Ε. Ανατολικής Αττικής υποχρεούται να λαμβάνει Δείγμα (Διγέλλ-Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Παρακολούθησης) από 50 Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις. Συγκεκριμένα, γίνεται πρωτογενής λήψη στοιχείων, ακολουθεί επεξεργασία και καταχώρηση στη βάση δεδομένων RICA του Υ.Π.Α.Α.Τ. Η ως άνω Υπηρεσία έχει ενσωματώσει στο δείγμα 58 εκμεταλλεύσεις. Από τα user_stats των χρηστών του προγράμματος RICA για το έτος 2012, παρουσιάζονται τα κάτωθι αποτελέσματα δείγματος από 58 Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις στα διοικητικά όρια της Π.Ε. Αν. Αττικής.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΜ/ΣΕΩΝ	
ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	50
ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	58
ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΤΗ	58

Διάγραμμα 1.2.3 Ποσοστιαία συμμετοχή προϊόντων (10 κυριότερα προϊόντα) στο συνολικό ακαθάριστο γεωργικό εισόδημα της Ανατολικής Αττικής (πηγή: RICA, 2013)

Διάγραμμα 1.2.4 Ποσοστιαία συμμετοχή προϊόντων (10 κυριότερα προϊόντα) στην Καλλιεργούμενη έκταση της Ανατολικής Αττικής (πηγή: RICA, 2013).

Από τα παραπάνω διαγράμματα προκύπτει ότι το κρασί συμμετέχει με ένα ποσοστό 13,28 στην ομάδα που ανήκουν τα κυριότερα προϊόντα της Αν Αττικής, καταλαμβάνοντας την δεύτερη θέση.

1.3. Αμπελοκαλλιέργεια – οινική οικονομία

Η αμπελοκαλλιέργεια έχει να παρουσιάσει μια ιστορία, την πιο παλιά ίσως σε σχέση με τα άλλα αγροτικά προϊόντα. Η οινική οικονομία έχει μελετηθεί και αναλυθεί σε τέτοιο βαθμό όσο κανένας άλλος τομέας της αγροτικής παραγωγής (Σταυρακάκης 2013). Για πολλές χώρες του κόσμου η εξέλιξη της αμπελοκαλλιέργειας ήταν συνδεδεμένη με την εξέλιξη του πολιτισμού των κοινωνιών των χωρών αυτών. Σήμερα, η αμπελοκαλλιέργεια κατέχει μια ξεχωριστή θέση στην αγροτική οικονομία των Μεσογειακών, κυρίως, χωρών. Αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό μέρος της αξίας της συνολικής αγροτικής παραγωγής, ενώ παράλληλα συμμετέχει αποφασιστικά στο εξαγωγικό εμπόριο των χωρών αυτών.

Από την άλλη μεριά, το κρασί έχει μια ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στα άλλα αγροτικά προϊόντα της Κοινής Αγοράς (European Commission 2014). Η ΕΕ σήμερα καλλιεργεί και καταναλώνει πάνω από τη μισή ποσότητα κρασιού που παράγεται στον κόσμο (www.wineinstitute.org). Η παραγωγή κρασιού στην ΕΕ μετά την ένταξη της Ισπανίας και Πορτογαλίας στην ΕΕ καλύπτει τα 2/3 περίπου της παγκόσμιας παραγωγής. Στην Ελλάδα η παραγωγή κρασιού το 2014 ανήλθε σε 300.000 τόνους, η οποία αντιστοιχεί στο 1,21% της παγκόσμιας παραγωγής. Όσον αφορά στην κατανάλωση της χώρας μας, αυτή ανέρχονταν σε 334.300 τόνους το 2014, το δε ποσοστό της χώρας μας στην παγκόσμια κατανάλωση ανέρχονταν το 2014 σε 1,18% (www.wineinstitute.org). Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι το έτος 2014 η κατανάλωση οίνου στην Ελλάδα ήταν ελαφρώς υψηλότερη της παραγωγής και ότι η χώρα μας δεν είναι αυτάρκης σε κρασί, παρά την αξιόλογη παραγωγή της.

Στην Ανατολική Αττική και στα Μεσόγεια ειδικότερα, η αμπελοκαλλιέργεια κατέχει μια περίοπτη θέση ανάμεσα στις άλλες δραστηριότητες της τοπικής οικονομίας. Στο παρελθόν ήταν το μοναδικό εισόδημα των κατοίκων του χώρου, αλλά και σήμερα ακόμη εμφανίζεται ως η κυρίαρχη πηγή άντλησης αγροτικών εισοδημάτων.

Στην Ανατολική Αττική η περιοχή των Μεσογείων αποτελεί έναν γεωγραφικό χώρο στον οποίο παραδοσιακά και με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από την ανάλυση

των απογραφών (αμπελουργικό μητρώο- ΕΛΣΤΑΤ), αλλά και από ιστορικά στοιχεία, ασκείται η αμπελοκαλλιέργεια (Καζανά 2015). Η παρόμοια εδαφολογική σύσταση, το ενιαίο της καλλιεργούμενης έκτασης, οι μικρές αλλαγές στο μικροκλίμα της περιοχής, καθώς και οι κοινές μέθοδοι άσκησης της αμπελοκομικής πρακτικής, το σχεδόν ίδιο επίπεδο εκμηχάνισης της αμπελοκαλλιέργειας και το σπουδαιότερο ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό καλλιεργούνται οι ίδιες κύριες οινοποιήσιμες ποικιλίες στις διάφορες περιοχές των Μεσογείων αποτελούν συνδυαστικά τις συνιστώσες που κάνουν δόκιμο τον όρο "Αττικός αμπελώνας" όχι τόσο με γεωτεχνικά κριτήρια όσο με εμπορικά κριτήρια (Περιφερειακή Ενότητα Ανατολικής Αττικής 2014).

Η ύπαρξη του αττικού αμπελώνα έχει μια ιστορική αναφορά που ξεπερνάει τα 3000 χρόνια. Κατά την χρονική περίοδο 1950-1956 οι αμπελώνες της περιοχής καταστρέφονται ολοσχερώς από την φυλλοξήρα και από το 1958-1962 αναμπελώνονται σχεδόν εξολοκλήρου (Πολιτιστικός Σύλλογος Σπάτων 2016). Την δεκαετία του 1970 αρχίζει η μαζική παραγωγή ονομαστών προϊόντων (ρετσίνα Μεσογείων) που δίνει μια νέα δυναμική, η οποία συνέπεσε με την πρώτη σύγχρονη κατηγοριοποίηση των ελληνικών οίνων το 1971. Αυτήν την περίοδο νομοθετήθηκαν οι πρώτες ονομασίες προέλευσης σύμφωνα με το γαλλικό πρότυπο. Από το 1971 έως σήμερα έχει πραγματοποιηθεί μια σύγχρονη οινική ανανέωση. Η καλλιέργεια της αμπέλου έχει εκσυγχρονιστεί σε μεγάλο βαθμό, χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί πλήρης εκμηχάνιση. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο μεγάλο πλήθος μεσαίου και μικρού μεγέθους αμπελοτεμαχίων-εκμεταλλεύσεων των οποίων κύριος σκοπός είναι η ανάδειξη ποιοτικών προϊόντων και όχι η παραγωγή ποσότητας, όσον αφορά τον οίνο. (Καζανά 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Διαχρονική εξέλιξη των καλλιεργούμενων εκτάσεων των αμπελουργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα και στην Αν. Αττική

2.1. Υφιστάμενη κατάσταση της αμπελουργίας στην Ανατολική Αττική

2.1.1. Η πεδιάδα των Μεσογείων

Η πεδιάδα των Μεσογείων μέχρι πριν από λίγα σχετικά χρόνια συνιστούσε ένα ήπιο αγροτικό τοπίο με αμπελώνες και ελαιώνες. Η περιοχή αναπτυσσόταν (κυρίως οικιστικά) με αρκετά αργούς ρυθμούς, ενώ οι οικισμοί της με τη χαμηλή δόμησή τους διατηρούσαν έντονα το χαρακτήρα της γειτονιάς. Σήμερα, όμως, αυτή η γραφική σχεδόν εικόνα έχει αλλάξει άρδην. Μέσα σε μία δεκαετία, οδικές αρτηρίες με ανισόπεδους κόμβους, νέες παρόδιες βιοτεχνίες και αποθήκες, πολυκατοικίες με ασυνήθιστο για την περιοχή ύψος έχουν κάνει την εμφάνισή τους στην περιοχή, αλλοιώνοντας τα χαρακτηριστικά της (Βλαχοπουλιώτη 2003). Γενικά, η κατασκευή του αεροδρομίου και η οικιστική επέκταση στην Ανατολική Αττική προκάλεσαν βίαιη διείσδυση του αστικού στον αγροτικό χώρο, συγκρούσεις χρήσεων γης και περιορισμό των καλλιεργούμενων εκτάσεων, αλλά και των εκμεταλλεύσεων (Γκένα 2014).

Η ραγδαία και σχεδόν τρομακτική για τους κατοίκους της, εξέλιξη της περιοχής, όπως εύκολα θα συμπέρανε κανείς, φέρει τη σφραγίδα της Μητροπολιτικής Περιοχής της Αθήνας. Άλλωστε, καθ' όλη την ιστορική πορεία της, η Αθήνα αποτελούσε πόλο έλξης και παράγοντα οικονομικής στήριξης για τις περιοχές της Αττικής που την περιβάλλουν. Βέβαια, η σχέση αυτή ήταν αμφίδρομη, αφού τα Μεσόγεια - μαζί με τη Βόρεια Αττική και το Θριάσιο πεδίο- αποτελούσαν την κατ' εξοχήν παραγωγική περιοχή της Αθήνας, με δραστηριότητες πρωτογενούς (γεωργία, κτηνοτροφία) και δευτερογενούς (βιοτεχνίες και βιομηχανίες), που τροφοδοτούσαν σε μεγάλο βαθμό με τα προϊόντα τους την αθηναϊκή αγορά (Βλαχοπουλιώτη 2003). Η γειννίαση αυτή λοιπόν με την Αθήνα πάντα στήριζε την ανάπτυξη των Μεσογείων σε μεγάλο βαθμό. Στις μέρες μας όμως η σχέση εξάρτησης αυτή από την πρωτεύουσα έχει γίνει «μπούμερανγκ» για τους οικισμούς των Μεσογείων, οι οποίοι από περιοχές

υπαίθρου, έχουν ήδη αρχίσει να αστικοποιούνται και να εξομοιώνονται με τα νέα προάστια της Αθήνας (Καράμπορος 2013).

Παρά τις πιέσεις και αλλοιώσεις του χώρου της, λόγω έντονης αστικοποίησης, η Ανατολική Αττική εξακολουθεί να διαθέτει σημαντικές καλλιεργούμενες αμπελουργικές και ελαιοκομικές εκτάσεις. Στην Ανατολική Αττική σημαντικό κομμάτι της πρωτογενούς παραγωγής αποτελούν η αμπελουργία, η ελαιοκομία, η μελισσοκομία και η κτηνοτροφία. Ο τομέας της αμπελουργίας θα αναπτυχθεί παρακάτω.

2.1.2. Η παράδοση του Αττικού αμπελώνα

Κύριο χαρακτηριστικό του Αττικού αμπελώνα είναι το μεσογειακό κλίμα που χαρακτηρίζεται από την έντονη ηλιοφάνεια, τις υψηλές θερμοκρασίες τους θερινούς μήνες και τους ήπιους χειμώνες, συνθήκες που τον κατατάσσουν ως έναν από τους ξηρότερους αμπελώνες στη χώρα μας. Στην επιβίωσή του, κάτω από αυτές τις ζεστές κλιματικές συνθήκες συμβάλλουν ευεργετικά η παρουσία της θαλάσσιας αύρας που κυριολεκτικά αγκαλιάζει την Αττική, τα μελτέμια και οι δροσεροί αέριδες που κατεβαίνουν από τα βουνά: τον Υμηττό, την Πεντέλη, την Πάρνηθα, το όρος Πατέρα τον Κιθαιρώνα και τα Γεράνεια όρη.

Τα εδάφη της Αττικής χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία ως προς τη σύστασή τους, με χαμηλή οργανική ουσία. Η σύσταση τους διαφέρει από περιοχή σε περιοχή με αποτέλεσμα στην Ανατολική Μεσόγαια να επικρατεί η σύσταση της αργίλου, ενώ στη Δυτική περιοχή τα ασβεστόχα στοιχεία .

Όλα αυτά τα στοιχεία διαμόρφωσαν τις ιδανικές συνθήκες για τη διατήρηση του αμπελιού επί σειρά αιώνων, με αποτέλεσμα δικαίως ο αμπελώνας της Αττικής να θεωρείται ο αρχαιότερος αμπελώνας της Ελλάδας.

2.1.3. Έκταση γεωργικής γης- εκτάσεις αμπελοκαλλιέργειας

Στην Ανατολική Αττική το 1987 υπήρχαν 22800 γεωργικές εκμεταλλεύσεις με το μέσο γεωργικό κλήρο να ανέρχεται σε 23 στρέμματα. Στον πίνακα που ακολουθεί

παρουσιάζεται η κατανομή της έκτασης της γεωργικής γης για τα έτη 1986-1992 τα οποία συμβάλλουν στη συνέχεια για την εξαγωγή συμπερασμάτων, καθώς και την καταγραφή της σημερινής κατάστασης.

Πίνακας 2. 1 Εκτάσεις αμπελώνων στην Αττική

Κατανομή έκτασης γεωργικής γης για το έτος 1986,		Κατανομή έκτασης γεωργικής γης για το έτος 1992	
Εκτάσεις αμπελώνων	135.122στρ.	Εκτάσεις αμπελώνων	137000στρ
Απόδοση σε κιλά	652	Απόδοση σε κιλά	730
Παραγωγή σε τόνους	91.348	Παραγωγή σε τόνους	100.000

Πηγή: ΕΣΥΕ

Σε μια συνολική επιφάνεια 1.614.000 στρεμμάτων της ΑΤΤΙΚΗΣ οι εκτάσεις που προορίζονταν για γεωργική χρήση το 2004 ανέρχονταν στο ύψος των 411.783 στρ, ποσοστό 26% του συνόλου της ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΝ. ΑΤΤΙΚΗΣ.

Πριν από μια εικοσαετία (1985), οι γεωργικές εκτάσεις ανέρχονταν στα 521.000 στρέμματα και αντιπροσώπευαν το 32% του συνόλου της επιφάνειας της ΑΝ. ΑΤΤΙΚΗΣ.

Σύμφωνα με τα προαναφερόμενα στοιχεία της ΕΣΥΕ εντός μιας εικοσαετίας 110.000 στρ. ή ποσοστό 21% του συνόλου της γεωργικής γης άλλαξε χρήση.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται η εξέλιξη των διαφορετικών κατηγοριών γεωργικής γης από το 1985 στο 2004.

Πίνακας 2. 2 Κατηγορίες γεωργικής γης στην Ανατολική Αττική

1985		2004	
Εκτάσεις προοριζόμενες για αροτραίες συμπεριλαμβανομένων των αγραναπαύσεων (στρεμ)	259.300	222.408 (-14%)	
Εκτάσεις προοριζόμενες για καλλιέργεια λαχανικών σπορείων και ανθέων (στρεμ)	32.000	26.164 (-18%)	
Εκτάσεις αμπελώνων (στρ)	138.000	53.896(-61%)	
Εκτάσεις ελαιώνων (στρεμ)	73100	100.136 (37%)	
Εκτάσεις εσπεριδοειδών σε συστηματικές φυτείες	1000	1.002(0%)	

(στρεμ)		
Λοιπές δένδροκομικές εκτάσεις 17600 (στρεμ)	17600	8.177(-54%)
Σύνολο στρεμ	521.000	411.783

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα, την μεγαλύτερη μείωση στις καλλιεργούμενες στην Ανατολική Αττική εκτάσεις παρουσιάζει η πλέον παραδοσιακή καλλιέργεια της περιοχής, αυτή της αμπέλου.

Μειωμένες όμως κατά 54% και 18% αντίστοιχα είναι οι καλλιεργούμενες δένδροκομικές εκτάσεις και οι προοριζόμενες για καλλιέργεια λαχανικών.

Από 138.000 στρέμματα αμπελώνων το 1985, σήμερα παρουσιάζει μια συνολική καταγεγραμμένη επιφάνεια που βρίσκεται κάτω από το ύψος των 50.000 στρεμμάτων.

Αύξηση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις παρουσιάζει η ελαιοκαλλιέργεια που από 73.100 στρέμματα το 1985, ανήλθε σήμερα στα 133.175 στρέμματα.

Η κάθετη **μείωση της επιφάνειας των αμπελώνων** οφείλεται στις συνθήκες της αγοράς, στην πτώση των τιμών του οίνου, στη συρρίκνωση του αμπελοοινικού εισοδήματος, φαινόμενα που έχουν έκταση πανευρωπαϊκή και οφείλονται στις εμπορικές επελάσεις των νέων οινοπαραγωγικών χωρών, που δε μπορούν να αναχαιτισθούν παρά τις νέες αναθεωρήσεις της Κ.Ο.Α των αμπελοοινικών που θεσμοθετούνται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κατασκευή του νέου αεροδρομίου ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ στην περιοχή των Μεσογείων συνέβαλλε στη μείωση της καλλιεργούμενης έκτασης (17.000 στρ. καλλιεργούμενης γης απαλλοτριώθηκαν), το ίδιο η κατασκευή του ιππόδρομου στο Μαρκόπουλο (περίπου 2.000 στρ.), όπως και η κατασκευή του οδικού άξονα (Αττική οδός) κλπ.

Σήμερα, παρά τις μεγάλες αλλαγές που δέχτηκε το αττικό τοπίο στον οικιστικό και βιομηχανικό τομέα, ειδικά μετά την εγκατάσταση του αεροδρομίου στην περιοχή του Δήμου Σπάτων και τη ραγδαία αύξηση των τιμών της γης, ο αμπελώνας της Αττικής εξακολουθεί να παραμένει ένας από τους σημαντικότερους αμπελώνες της Ελλάδας. Η συνολική του έκταση φτάνει τα 65.000 στρέμματα, με το 80% να μονοπωλούν οι

λευκές ποικιλίες και τα 4/5 του αμπελώνα (49.500 στρ.) να βρίσκονται στην Περιφέρεια Ανατολικής Αττικής, στα Μεσόγεια.

Σύμφωνα με τα τηρούμενα στοιχεία της ΔΑΟΚ ΠΕ ΑΝ ΑΤΤΙΚΗΣ, η έκταση με οινοποιήσιμες ποικιλίες αμπέλου στην Ανατολική Αττική είναι περίπου 49.500 στρέμματα. Επικρατέστερη ποικιλία είναι το Σαββατιανό που παραδοσιακά καλλιεργείται στην περιοχή, ενώ σε μικρότερες εκτάσεις καλλιεργούνται οι ποικιλίες Cabernet Sauvignon, Αγιωργίτικο, Ροδίτης, Ασύρτικο κ.α. Από την σταφυλική παραγωγή της περιοχής μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να παραχθεί οίνος με Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (ΠΓΕ) Αττική.

Πίνακας 2. 3 Εκτιμώμενη κατάσταση αμπελώνων ανατολικής Αττικής το 2010

Στρεμ.	Αριθμ. Παραγωγών	Αριθμ. Τμχ.	Παραγ. Σταφυλιών (kg)
49.453	4.875	19.157	20.704.227
Λευκ. Κρασιά (lt)	Κόκ. Κρασιά (lt)		
4.907.487	1.274.940		
Μέση έκταση ανά Αγροτεμάχιο:		2,58 στρεμ.	
Μέση έκταση ανά Παραγωγό:		10,1 στρεμ.	
Τα παραπάνω στοιχεία προκύπτουν από το Αμπελουργικό Μητρώο, εκτιμάται ότι τα πραγματικά στοιχεία παραγωγών και αγροτεμαχίων είναι κατά 15-20% παραπάνω από αυτά του μητρώου, λόγω του ότι μεγάλος αριθμός παραγωγών είναι ερασιτέχνες και όχι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες .			

Πηγή: Αμπελουργικό Μητρώο ΔΑΟΚ ΠΕ ΑΝ ΑΤΤΙΚΗΣ- ΥΠΑΑΤ

2.1.4. Αναδιάρθρωση αμπελώνων

Η ηλιακή σύνθεση της καλλιεργούμενης έκτασης των 50.000 στρεμμάτων αμπελώνων είναι άνω των σαράντα ετών. Δίνεται η δυνατότητα μέσω ενός χρηματοδοτικού εργαλείου από την ΕΕ για Αναδιάρθρωση και μετατροπή των αμπελουργικών εκτάσεων στην Ελλάδα [(άρθρο 46 Καν. (ΕΕ)1308/2013].

Στόχος των μέτρων του εν λόγω προγράμματος είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αμπελουργικών εκμεταλλεύσεων μέσω:

- της ποιοτικής αναβάθμισης του αμπελουργικού δυναμικού,

- της εγκατάστασης ποικιλιών αμπέλου με αυξημένο εμπορικό ενδιαφέρον,
- της εισαγωγής σύγχρονων καλλιεργητικών τεχνικών και της διαφύλαξης και προστασίας του περιβάλλοντος.

Το πρόγραμμα Αναδιάρθρωσης Αμπελώνων στην Ανατολική Αττική εφαρμόζεται από την αμπελοοινική περίοδο 2001-2002 και θα συνεχιστεί μέχρι και την περίοδο 2017-2018.

Το πρόγραμμα καλύπτει τα παρακάτω μέτρα:

- εκρίζωση και προετοιμασία εδάφους-αναφύτευση,
- φύτευση αμπελώνων βάσει δικαιώματος,
- επανεμβολιασμός,
- βελτίωση τεχνικών διαχείρισης (υποστύλωση).

Στα ανωτέρω μέτρα χορηγούνται οικονομικές ενισχύσεις οι οποίες καθορίζονται κατ' αποκοπή ανά μέτρο, σε ευρώ/στρέμμα.

Στον κάτωθι πίνακα φαίνεται η έκταση στην ΑΝ. ΑΤΤΙΚΗ που αναμπελώθηκε από το 2008 έως το 2015, ο αριθμός παραγωγών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα αναδιάρθρωσης και η οικονομική ενίσχυση ανά έτος που έλαβαν οι δικαιούχοι.

Πίνακας 2. 4 Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Αναδιάρθρωσης Αμπελώνων

Καλλιεργητικοί περίοδοι	Στρέμματα	Παραγωγοί	Ενίσχυση
2008-2009	277,46	36	252,708,00
2009-2010	Δεν πραγματοποιήθηκε πρόγραμμα		
2010-2011	62,5	10	81.926,00
2011-2012	19,8	6	25.299,00
2012-2013	62,3	7	61.445,00
2013-2014	31,7	6	46.314,00
2014-2015	128,4	14	107.067,00
ΣΥΝΟΛΟ	582,16	79	574.759,00

Πηγή: ΔΑΟΚ ΠΕ Αν. Αττικής-ΥΠΑΑΤ

Από τα στοιχεία του ανωτέρω πίνακα φαίνεται μια αυξητική τάση για συμμετοχή των αμπελουργών στο πρόγραμμα για την ηλιακή ανανέωση των αμπελώνων, παρόλη την επικρατούσα οικονομική ύφεση (έλλειψη ρευστού, μείωση εισοδήματος κλπ.).

2.1.5. Ο κλάδος οινοποιίας στην Αν. Αττική

Στην Περιφερειακή Ενότητα Ανατολικής Αττικής δραστηριοποιούνται οι παρακάτω κατηγορίες μεταποιητικών επιχειρήσεων αγροτικών προϊόντων οινικής προέλευσης:

Πίνακας 2. 5 Οινοποιία στην Αν. Αττική

α/α	ΕΙΔΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	ΜΙΚΡΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ*		ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ*	
		Αριθμός Μονάδων	Παραγωγή *	Αριθμός Μονάδων	Παραγωγή *
1	ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ				
	Οινοποιεία	30	<15000HL	14	>15000 HL

Πηγή: ΔΑΟΚ ΠΕ Αν. Αττικής-ΥΠΑΑΤ

Στην Ανατολική Αττική κατ' εξοχήν αμπελουργική περιοχή παρήχθησαν 60869 HL οίνου το 2012 και 70500 HL οίνου το 2013 από 44 οινοποιεία .Το 2014/15 παρήχθησαν 60024.73 HL οίνου.

Εξαγωγική δραστηριότητα παρουσιάζουν έξι από αυτά, με εξαγωγές από το 2013 έως σήμερα 149867 HL, που όμως δεν αποτελούν αποκλειστικά παραγωγή της περιοχής, αλλά και άλλων οινικών διαμερισμάτων της χώρας. Στον πίνακα αποτυπώνεται η συνολική παραγωγή σε σταφύλια και οίνους στην ΠΕ Αν, Αττικής κατά την αμπελοοινική περίοδο 2014-15.

Πίνακας 2.6. Συνολική παραγωγή σε σταφύλια και οίνους στην ΠΕ Αν. Αττικής

ΠΑΡΑΓΩΓΗ 2014-2015										
Σταφύλια	Οίνοι ΠΓΕ (hl)		Ποικιλιακοί οίνοι (hl)		Οίνοι χωρίς ΠΟΠ/ΠΓΕ (hl)		Οίνοι με ονομασία κατά παράδοση (hl)			
							με ΠΓΕ		χωρίς ΠΓΕ	
	Ε/Ε	Λ	Ε/Ε	Λ	Ε/Ε	Λ	Ε/Ε	Λ	Ε/Ε	Λ
7912.773 Tn	1.510,54	7.072,99	31,50	251,40	3.995,03	42.641,88	0,00	1.471,26	54,20	2.995,93

Πηγή: ΔΑΟΚ ΠΕ Αν. Αττικής-ΥΠΑΑΤ

Τα στοιχεία αυτά αφορούν καταγεγραμμένους παραγωγούς και οινοποιεία. Λαμβάνοντας υπόψη ότι στα Μεσόγεια παλαιότερα κάθε σπίτι είχε το δικό του πατητήρι, εκτιμάται ότι μια ποσότητα σταφυλιών και οίνου 10-15% δεν καταγράφεται διότι προορίζεται για ιδιοκατανάλωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Προγράμματα και μέτρα ενίσχυσης του Αμπελοοινικού τομέα

3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η σταδιακή απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου κρασιού, η σταδιακή εναρμόνιση συστημάτων πιστοποίησης ποιότητας και γεωγραφικών ενδείξεων, η εμφάνιση νέων ανταγωνιστών στον νέο κόσμο (π.χ. ΗΠΑ, Αυστραλία, Αργεντινή, Χιλή, Ν. Αφρική), αλλά και νέων καταναλωτών (π.χ. χώρες ανατολικής Ασίας), οι στρατηγικές των επιχειρήσεων, η αύξηση των εισοδημάτων κ.α. προκάλεσαν την ραγδαία αύξηση του διεθνούς εμπορίου κρασιού, την παγκοσμιοποίηση της σχετικής αγοράς, καθώς και την όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού (Thorpe 2009, Anderson/Norman/Wittwer 2001). Στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον συνιστά σταθερή πρόκληση η συνεχής βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του αμπελοοινικού κλάδου (Castaldi/Cholette/Hussain 2006_).

Τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων πηγάζουν από παράγοντες, όπως η έλλειψη ρευστότητας και πρόσβασης σε κεφάλαια, η απουσία μερικών μεγάλων επιχειρήσεων με προσβάσεις στην παγκόσμια αγορά, οι περιορισμένες προσπάθειες και δυνατότητες διεθνοποίησής τους, η σημαντική υστέρηση στη χρήση βασικών τεχνολογιών γενικής εφαρμογής (key enabling technologies), η αγορά στόχος που σε μεγάλο βαθμό συγκροτείται από το τελικό στάδιο κατανάλωσης, οι ανεπαρκείς δομές υποστήριξης της επιχειρηματικότητας, κάτι που έχει αντίκτυπο κυρίως στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, η ελλιπής, αποσπασματική ή συχνά ανύπαρκτη δικτύωσή τους (Ρούβαλης 2012, Konstantinidis/Sergaki/Mattas/Kontogeorgos 2008, KEOSOE 2008). Κομβική αδυναμία αποτελεί η μη αξιοποίηση των ερευνητικών δομών και αποτελεσμάτων, η ελλιπής προώθηση της τεχνολογικής καινοτομίας, η ελλιπής χρήση συστημάτων βελτίωσης παραγωγικότητας, η χαμηλή εξωστρέφεια, και η μη συστηματική υποστήριξη νεοφυών επιχειρήσεων. Παράλληλα, υπάρχει σημαντικότερη ανάγκη απλοποίησης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε όλους τους τομείς, όπως εξαγωγές, αδειοδοτήσεις, κλπ. Ειδικά, ο αγροτικός τομέας, είναι διαπιστωμένο ότι δύναται να συμβάλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Σημαντική είναι η συμβολή του στις εξαγωγές. Η αξία των εξαγόμενων αγροτικών προϊόντων αυξάνει συνεχώς (σε τρέχουσες τιμές) φτάνοντας στο 2012 τα 3,6 δις ευρώ.

Παράλληλα, ο αγροτικός τομέας είναι ο κύριος τροφοδότης της μεταποίησης τροφίμων, που είναι σήμερα ένας από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας και περιλαμβάνεται στους πέντε κλάδους με τον υψηλότερο πολλαπλασιαστή στην ελληνική οικονομία. Επίσης, η γεωργική εκροή συνδέεται στενά με τους κλάδους των μεταφορών, του χονδρεμπορίου και του λιανικού εμπορίου.

Η ανταγωνιστικότητα του πρωτογενούς τομέα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό κι από τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως το φυσικό και οικονομικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (μέσο φυσικό μέγεθος στην Ελλάδα 4,8 εκτάρια ανά γεωργική εκμετάλλευση έναντι 14,3 εκτάρια στην ΕΕ και μέσο οικονομικό μέγεθος ανά γεωργική εκμετάλλευση 9.266,8 €, ΕΕ 25.450,2 €), που καθιστά αναγκαία την αναδιάρθρωση των εκμεταλλεύσεων και την προώθηση μορφών συνεργασίας τους. Οι αγρότες είναι αναγκαίο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα, μέσω της αύξησης των επενδύσεων για τον τεχνολογικό και εμπορικό εκσυγχρονισμό, την υιοθέτηση της χρήσης των ΤΠΕ, την υιοθέτηση των ΑΠΕ συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας αποβλήτων και παραπροϊόντων, την αύξηση του βαθμού τυποποίησης και συσκευασίας των προϊόντων, τη στροφή στην παραγωγή ποιοτικών πιστοποιημένων γεωργικών προϊόντων (ΠΟΠ, ΠΓΕ, βιολογικά, κ.α.). Άλλωστε, η βιομηχανία τροφίμων ποτών και καπνού αποτελεί ήδη τον σημαντικότερο κλάδο του δευτερογενούς τομέα (20,4% της συνολικής ΑΠΑ) και παρουσιάζει σημαντικότερα περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης εάν στραφεί σε νέες αγορές και αξιοποιήσει περαιτέρω τα ελληνικά πιστοποιημένα προϊόντα. Για το λόγο αυτό, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η στροφή προς ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης του αγροδιατροφικού συστήματος, που θα βασίζεται κυρίως στην ανταμοιβή των συντελεστών παραγωγής από την αγορά. Στην κατεύθυνση αυτή ιδιαίτερα κρίσιμη κρίνεται η αξιοποίηση όλων των διαρθρωτικών πόρων της ΕΕ και η επένδυση στην αναδιάρθρωση, ποιοτική αναβάθμιση και ανταγωνιστικότητα της ελληνικής πρωτογενούς παραγωγής. Στα παρακάτω γίνεται αναφορά στα εν λόγω προγράμματα και δράσεις.

3.2. Οι Πυλώνες της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της ΕΕ

Μετά από διαδοχικές μεταρρυθμίσεις, με τον Κανονισμό 1290/2005 της ΕΚ επήλθε διαίρεση των πόρων για την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) σε δύο Πυλώνες και κατ' αντιστοιχία δύο Ταμεία (http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/index_el.htm, European Commission 2013a):

- Ο Πυλώνας Α, που αφορά στις άμεσες ενισχύσεις και υλοποιείται με το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων διαθέτει έναν ετήσιο προϋπολογισμό περ. 47 δις ευρώ και χρηματοδοτεί τις δαπάνες της κοινής οργάνωσης αγορών, τις άμεσες πληρωμές στις εκμεταλλεύσεις, μέτρα στήριξης της διάθεσης αγροτικών προϊόντων καθώς και δαπάνες για κτηνιατρικά μέτρα κ.α.
- Ο Πυλώνας Β, που αναφέρεται στην αγροτική ανάπτυξη και προωθείται με το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) μέσω του οποίου χρηματοδοτούνται δράσεις για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της αγροτικής οικονομίας, αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου, για τη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας καθώς και για την ανάπτυξη τοπικών ικανοτήτων. Ο προϋπολογισμός του ΕΓΤΑΑ για την περίοδο 2014-2020 και για τα 28 κράτη μέλη ανέρχεται σε 95 δις. Ευρώ. Από το 2014, το ΕΓΤΑΑ εντάχθηκε στο νέο κοινό στρατηγικό πλαίσιο με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), έτσι ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι (μια βιώσιμη και έξυπνη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς) της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Τα κονδύλια που διατίθενται για την αγροτική ανάπτυξη μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για γεωργικές όσο και για μη γεωργικές δραστηριότητες, στο πλαίσιο των ακόλουθων έξι προτεραιοτήτων:
- στήριξη της μεταφοράς γνώσεων και καινοτομίας,
- τόνωση της ανταγωνιστικότητας,

- προώθηση της οργάνωσης της αλυσίδας τροφίμων και της διαχείρισης της επικινδυνότητας,
- αποκατάσταση, προστασία και ανάπτυξη των οικοσυστημάτων,
- ενθάρρυνση της αποδοτικότητας των πόρων και της μετάβασης σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα,
- προαγωγή της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές.

Το συνολικό ποσό κατά την επταετία 2014-2020 για τον Πυλώνα Α θα είναι για την Ελλάδα 13,866 δις Ευρώ, από 14,703 δις Ευρώ που ήταν κατά τα έτη 2007-2013. Για τον Πυλώνα Β η συνολική χρηματοδότηση του ΕΓΤΑΑ για την Ελλάδα θα είναι 3,73 δις Ευρώ, μειωμένη κατά 5,9 % σε σχέση με την περίοδο 2007-2013 (ΥΠΑΑΤ 2014).

3.3. Η Κοινή Οργάνωση Αγοράς (ΚΟΑ) του αμπελοοινικού κλάδου

Ο αμπελοοινικός τομέας απολαμβάνει υποστήριξης από τη σύσταση της ΚΑΠ. Η πιο πρόσφατη μεταρρύθμιση έλαβε χώρα το 2008, η οποία εν συνεχεία ενσωματώθηκε στη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 2013 (ΥΠΑΑΤ 2012, European Commission 2007 και European Commission 2013b). Οι στόχοι που τέθηκαν για τον κλάδο είναι:

- Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των παραγωγών οίνου, η ενίσχυση της φήμης των ευρωπαϊκών οίνων και η ανάκτηση των μεριδίων της αγοράς,
- Η απλοποίηση των κανόνων ρύθμισης της αγοράς οίνου και η εξισορρόπηση της προσφοράς με τη ζήτηση, και
- Η διατήρηση των βέλτιστων παραδόσεων στην Ευρώπη και η κοινωνική και περιβαλλοντική αναβάθμιση στις αγροτικές περιοχές.

Αναλυτικότερα, στο Συμβούλιο των Υπουργών Γεωργίας και Αλιείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες στις 17-19 Δεκεμβρίου 2007, μετά από πολύμηνες σκληρές διαπραγματεύσεις, επετεύχθη πολιτική συμφωνία για τη μεταρρύθμιση της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς (Κ.Ο.Α.) του Οίνου. Σ' αυτή την διαπραγμάτευση, η χώρα μας στήριξε με όλα τα μέσα και μέχρι τέλους την πρόταση της Επιτροπής για την κατάργηση της χρήσης ζάχαρης στον εμπλουτισμό

των οίνων, με μόνους συμμάχους την Ιταλία, την Ισπανία, την Κύπρο και την Μάλτα. Ωστόσο, οι ισορροπίες δεν ευνόησαν σε καμία περίπτωση τις χώρες του Νότου, με αποτέλεσμα να μην γίνει τελικά αποδεκτή η αρχική θέση της Επιτροπής. Κατά τη διάρκεια όμως, αυτών των σκληρών και επίμονων διαπραγματεύσεων, εξασφαλίστηκαν για τη χώρα μας σημαντικά οικονομικά και εμπορικά οφέλη, όπως (ΥΠΑΑΤ 2012):

- Αυξημένοι κοινοτικοί πόροι ύψους τουλάχιστον 190 εκατ. Ευρώ για την περίοδο 2009-2014, έναντι 120 εκατ. Ευρώ που εισήλθαν με το υφιστάμενο καθεστώς την περίοδο 2001-2006.
- Δημιουργία, για πρώτη φορά, Εθνικού Φακέλου στον οποίο εντάσσονται και κατοχυρώνονται οι πόροι που θα διατεθούν στη χώρα μας, οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητές μας.
- Δυνατότητα χορήγησης για πρώτη φορά, ενιαίας ενίσχυσης στους αμπελουργούς που καλλιεργούν οινοποιήσιμες ποικιλίες.
- Διατήρηση του συνόλου των πόρων εντός του πλαισίου της Κ.Ο.Α. δηλαδή στον Α΄ Πυλώνα, αντί της μεταφοράς ενός μέρους στον Β΄ Πυλώνα (Μέτρα Αγροτικής Ανάπτυξης).
- Δυνατότητα επιθετικής εξαγωγικής πολιτικής για τους ελληνικούς οίνους, μέσω της χρηματοδότησης δράσεων προβολής και προώθησης στις αγορές των τρίτων χωρών αλλά και της αναγραφής της ποικιλίας και του έτους εσοδείας στην ετικέτα.

Η μεταρρύθμιση που αποφασίστηκε τέθηκε σε ισχύ την 1^η Αυγούστου του 2008. Ωστόσο, η εφαρμογή των Κεφαλαίων που αφορούν τις Οινολογικές Πρακτικές, τις Γεωγραφικές Ενδείξεις, τις Παραδοσιακές Ενδείξεις, την Επισήμανση καθώς και των άρθρων που αφορούν το Αμπελουργικό Μητρώο, τα Συνοδευτικά έγγραφα και Βιβλία αποθήκης, άρχισε την 1^η Αυγούστου 2009.

Ο συνολικός προϋπολογισμός της Κ.Ο.Α. του οίνου θα φτάσει στα 1,42 δις ευρώ ετησίως, δηλαδή 100 εκατ. ευρώ περισσότερα από τον αρχικό προϋπολογισμό.

Η χώρα μας εξασφάλισε για τις δράσεις του Εθνικού Φακέλου 14,3 εκατ. € το 2009 (έναντι 11,2 εκατ. € της αρχικής πρότασης της Επιτροπής), ποσό που το **2015** έφθασε τα 24 εκατ. € (έναντι 15 εκατ. € της αρχικής πρότασης). Επιπλέον, στη χώρα μας θα εισρεύσουν και κονδύλια από την εφαρμογή του μέτρου της εκρίζωσης.

Ως εκ τούτου, οι κοινοτικοί πόροι που θα εισρεύσουν στη χώρα μας με το νέο καθεστώς παρουσιάζονται σημαντικά αυξημένοι, σε σχέση με αυτούς που εισέρρεαν με το έως τώρα ισχύον καθεστώς.

Όμως, πέραν των κοινοτικών κονδυλίων εξίσου σημαντικό είναι και το περιεχόμενο των μέτρων που περιλαμβάνονται στη νέα Κοινή Οργάνωση Αγοράς.

Ως προς τα μέτρα στήριξης:

- Διατηρείται το καθεστώς σε σχέση με τα μέτρα στήριξης που περιλαμβάνονται στον Εθνικό Φάκελο.
- Η εφαρμογή της ΚΟΑ οδήγησε στην κατάργηση των προγραμμάτων ενίσχυσης για το συμπυκνωμένο γλεύκος, την απόσταξη πόσιμης αλκοόλης και την απόσταξη κρίσης.
- Τα συμπληρωματικά εθνικά μέτρα ενίσχυσης για την προώθηση παραμένουν, αλλά μεταφέροντα στην κατηγορία των κρατικών ενισχύσεων.
- Όσον αφορά στη διαδικασία, απομακρύνονται οι διατάξεις σχετικά με την ευθύνη των Κρατών Μελών σε σχέση με την επιβολή ελέγχων και κυρώσεων και ενσωματώνονται στον οριζόντιο κανονισμό που αφορά στη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και τους ελέγχους.

Σχετικά με την παραγωγική δυναμικότητα, αναγνωρίστηκε η ανάγκη για δημιουργία κατάλληλων εργαλείων που θα επιτρέπουν την οικονομική ρύθμιση του κλάδου και που, κατά συνέπεια, θα επιτρέπουν τη διαχείριση του παραγωγικού δυναμικού συμπεριλαμβάνοντας και τα δικαιώματα φύτευσης. Όμως, θα πρέπει η αρμοδιότητα για τη ρύθμιση των νέων φυτεύσεων να μετατεθεί σε τοπικό επίπεδο, κυρίως σε επίπεδο ενδείξεων ΠΟΠ και ΠΓΕ μέσω αντιπροσωπευτικών διεπαγγελματικών οργανώσεων, οι οποίες θα διασφαλίζουν την πλήρη συμμετοχή των μεταποιητών και

των εμπορών σε ισότιμη βάση με τους αμπελουργούς, έτσι ώστε να καταλήγουν σε αποφάσεις οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των καταναλωτών.

Στο ιδιαίτερο σημαντικό ζήτημα των γεωγραφικών ενδείξεων στο κείμενο της νέας ΚΑΠ αναφέρεται ότι: «... Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν κανόνες για την προσαρμογή της προσφοράς στη ζήτηση σε περιπτώσεις όπου οι ομάδες που είναι υπεύθυνες για μία ένδειξη ΠΟΠ ή ΠΓΕ υποβάλουν επίσημο αίτημα για το σκοπό αυτό" επιτρέποντας έτσι στους οργανισμούς να διαχειρίζονται τον όγκο της παραγωγής των προϊόντων που τυγχάνουν μιας ένδειξης ΠΟΠ ή ΠΓΕ.

Για τα προγράμματα προβολής σε Τρίτες χώρες η CEEV αναφέρεται ότι θα πρέπει να υπάρξει καλύτερος συντονισμός και σύνδεσή τους με εμπορικές διεξόδους. Τα αποτελέσματα από τα πρώτα 2 χρόνια εφαρμογής των προγραμμάτων προβολής της ΚΟΑ ήταν πολύ ενθαρρυντικά. Αξίζει να αναφερθούν οι μεγάλες δυνατότητες που δόθηκαν στις οινοπαραγωγικές εταιρείες οι οποίες με τη σειρά τους έδωσαν ώθηση σε ολόκληρο τον οινικό τομέα, καθώς και η ευελιξία και η επικουρικότητα του μέτρου αυτού χάρη στη διαχείριση του από κάθε Κράτος μέλος ξεχωριστά.

Τα Κράτη μέλη έχουν προτείνει την επέκταση του μέτρου στην εσωτερική αγορά και να δοθεί προτεραιότητα σε πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες οινοπαραγωγικές εταιρείες. Ζήτησαν επίσης την ενθάρρυνση της δημιουργίας μελετών αγοράς και τη δημιουργία συνεργιών. Για την εσωτερική αγορά τα προγράμματα θα πρέπει να ~~σχεδιάζονται~~ στο πλαίσιο ενημερωτικής εκστρατείας για την προώθηση της υπεύθυνης κατανάλωσης οίνου. Θα πρέπει τέλος να ενισχυθεί ο οινοτουρισμός, ως μέτρο προώθησης για την ανάπτυξη μιας ισχυρότερης τοπικής η περιφερειακής αγοράς οίνου.

Στο θέμα των ποικιλιακών οίνων η ΚΟΑ δίνει τη δυνατότητα να παράγονται ποικιλιακοί οίνοι χωρίς ένδειξη καταγωγής από σταφύλια που παράγονται σε διάφορα Κράτη Μέλη, αρκεί να έχει εξασφαλιστεί η σχετική πιστοποίηση, έγκριση και διαδικασίες ελέγχου από τις αρμόδιες αρχές κάθε Κράτους Μέλους. Οι ποικιλιακοί οίνοι μπορούν να αναφέρουν ως ένδειξη καταγωγής τα κράτη μέλη από τα οποία προέρχονται.

Στον Εθνικό Φάκελο περιλαμβάνονται τα παρακάτω μέτρα:

- Χορήγηση ενιαίας ενίσχυσης στους αμπελοκαλλιεργητές οινοποιήσιμων ποικιλιών που θα παραμείνουν στο τομέα.
- Προώθηση και προβολή των ευρωπαϊκών οίνων στις αγορές των τρίτων χωρών, για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητά τους στις αγορές αυτές. Η κοινοτική συμμετοχή στις δραστηριότητες προώθησης ανέρχεται στο 50% της επιλέξιμης δαπάνης.
- Ολοκληρωμένο πρόγραμμα για την προβολή και προώθηση του ελληνικού κρασιού σε αγορές-στόχους του εξωτερικού υλοποιεί το Enterprise Greece (Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου ΑΕ). Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται τόσο μέσω του εκθεσιακού προγράμματος του οργανισμού για το 2016 όσο και μέσω του συγχρηματοδοτούμενου προγράμματος ΚΟΑ (Κοινή Οργάνωση Αγοράς) Κρασιού – «Προώθηση οίνων σε αγορές τρίτων χωρών», την υλοποίηση του οποίου έχει αναλάβει το Enterprise Greece.
- Αναδιάρθρωση και μετατροπή των αμπελώνων με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Η συγκεκριμένη δράση περιλαμβάνει την ποικιλιακή μετατροπή των αμπελώνων, την εκρίζωση και αναφύτευση και βελτιώσεις των τεχνικών διαχείρισής τους. Η κοινοτική συμμετοχή ανέρχεται στο 50% των επιλέξιμων δαπανών ενώ, για τις περιοχές που κατατάσσονται στις περιφέρειες σύγκλισης ανέρχεται στο 75%.
- Εκσυγχρονισμός της αλυσίδας παραγωγής και υποστήριξη καινοτομιών, με χρηματοδότηση στα πρότυπα του Καν(ΕΚ) 1698/2005 για τη στήριξη της Αγροτικής Ανάπτυξης.
- Πρώιμος τρύγος: Η δράση αυτή αποσκοπεί στη μείωση της οινοπαραγωγής και αποφυγή κρίσεων στην αγορά, με την ολική καταστροφή ή απομάκρυνση των σταφυλιών που δεν έχουν ακόμη ωριμάσει. Η ενίσχυση χορηγείται κατ' αποκοπή ανά στρέμμα και δεν μπορεί να υπερβαίνει το 50% του συνόλου των δαπανών καταστροφής ή απομάκρυνσης της σταφυλικής παραγωγής και της απώλειας του εισοδήματος του παραγωγού από την εφαρμογή αυτής της δράσης.

- Ασφάλεια συγκομιδής: Η στήριξη για την ασφάλεια συγκομιδής, αφορά κάλυψη 50% έως 80% του κόστους των ασφαλιστρών και συμβάλλει στην προστασία του εισοδήματος των παραγωγών για απώλειες που προκλήθηκαν από φυσικές καταστροφές, δυσμενή καιρικά φαινόμενα και προσβολές ή ασθένειες.
- Ταμεία αλληλοβοήθειας: Η στήριξη για τη σύσταση αυτών των ταμείων χορηγείται με τη μορφή ενίσχυσης για την κάλυψη των διοικητικών δαπανών.
- Απόσταξη κρίσης: Η χώρα μας έχει τη δυνατότητα για τέσσερα χρόνια να οδηγήσει την πιθανή πλεονάζουσα ποσότητα οίνου προς απόσταξη. Για τη δράση αυτή υπάρχει η δυνατότητα διάθεσης κοινοτικών και εθνικών πόρων, που μπορούν να ανέρχονται στο 20% του συνολικού προϋπολογισμού του εθνικού φακέλου. Από το πέμπτο έτος και μετά η δράση αυτή θα στηρίζεται μόνο με εθνική χρηματοδότηση.
- Απόσταξη οίνων για την παραγωγή πόσιμης αλκοόλης: Το κράτος -μέλος μπορεί να δώσει συνδεδεμένη ενίσχυση για τους παραγωγούς εκείνους που οδηγούν το κρασί προς απόσταξη. Η ενίσχυση αυτή, ακολουθώντας το μοντέλο της αναθεώρησης του τομέα των οπωροκηπευτικών, θα μετατραπεί σε αποδεδειγμένη από το 4ο έτος και μετά, στο πλαίσιο της ενιαίας ενίσχυσης.
- Ενίσχυση για τη χρήση γλευκών: Επιτρέπεται να χορηγούνται ενισχύσεις για τη χρήση γλευκών για μια μεταβατική περίοδο τεσσάρων ετών, μετά δε από την περίοδο αυτή οι ενισχύσεις θα μετατραπούν σε αποσυνδεδεμένες ενισχύσεις προς τους αμπελουργούς.
- Κάθε Κ-Μ υπέβαλλε άπαξ στην Επιτροπή τον (Ιούνιο- 2008), ένα μόνο σχέδιο Προγράμματος Στήριξης (δράσεις εθνικού φακέλου) για πέντε χρόνια. Μετά την έναρξη ισχύος του Προγράμματος Στήριξης, το Κ-Μ έχει τη δυνατότητα υποβολής στην Επιτροπή αναγκαίων τροποποιήσεων αυτού. Τα μέτρα στήριξης καταρτίζονται στο γεωγραφικό επίπεδο το οποίο τα Κ-Μ θεωρούν το πιο ενδεδειγμένο και πριν από την υποβολή τους θα αποτελέσουν αντικείμενο

διαβούλευσης με τις αρμόδιες αρχές και τις οργανώσεις του κλάδου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Επίσης, η τελική συμφωνία προβλέπει τη διατήρηση της απαγόρευσης των φυτεύσεων μέχρι το 2015, ενώ παρέχεται η δυνατότητα διατήρησης των δικαιωμάτων φύτευσης σε εθνικό επίπεδο μέχρι το 2018.

Για πρώτη φορά από τον Αύγουστο του 2009, δίνεται η δυνατότητα αναγραφής της ποικιλίας και του έτους συγκομιδής στην ετικέτα των οίνων χωρίς Γεωγραφική Ένδειξη. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι στη χώρα μας, το 80% περίπου της συνολικής παραγωγής οίνου είναι επιτραπέζιοι οίνοι χωρίς Γεωγραφική Ένδειξη και μόλις το 20% οίνοι Ονομασίας προέλευσης ή οίνοι με Γεωγραφική Ένδειξη (Τοπικοί Οίνοι). Το νέο λοιπόν καθεστώς στη σήμανση, προσδίδει μεγάλη εμπορική αξία στα προϊόντα μας, δεδομένου ότι θα είμαστε σε θέση να συγκεντρώνουμε την κρίσιμη εκείνη μάζα προϊόντος και να εφοδιάζουμε τις αγορές του εξωτερικού που ζητούν οίνους με ταυτότητα. Άλλωστε, είναι σε όλους γνωστό, ότι οι καταναλωτές προτιμούν τους οίνους που έχουν αναγνωσιμότητα και επιλέγουν το προϊόν με βασικά κριτήρια την ποικιλία και το έτος συγκομιδής. Με το νέο καθεστώς οι Ονομασίες Προέλευσης και οι Γεωγραφικές Ενδείξεις των οίνων αναγνωρίζονται και καταχωρούνται σε κοινοτικό επίπεδο προκειμένου να τύχουν της απαιτούμενης προστασίας, στο μοντέλο του Κανονισμού 510/2006 για τις Προστατευόμενες Γεωγραφικές Ενδείξεις (Π.Γ.Ε.) και Ονομασίες Προέλευσης (Π.Ο.Π.) των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων.

3.4. Τα μέτρα στήριξης του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 (ΠΑΑ), με συνολικό προϋπολογισμό Δημόσιας Δαπάνης ύψους 5.400.579.911 ευρώ, εκ των οποίων 4.223.960.793 ευρώ συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 1.176.619.118 ευρώ Εθνική Συμμετοχή, αποτελεί κύρια πηγή χρηματοδότησης τόσο για τους αγρότες όσο και για το σύνολο των ανθρώπων που απασχολούνται στον αγροδιατροφικό τομέα (ΥΠΑΑΤ 2014).

Το όραμα του ΠΑΑ είναι: «Η επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και της βιώσιμης ανταγωνιστικότητας του αγροτικού χώρου μέσω της μετάβασης σε ένα ισχυρό, αειφόρο αγρο-διατροφικό σύστημα και της αύξησης της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών περιοχών.»

Για την υλοποίηση του οράματος τίθενται οι στόχοι:

- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων (ιδιαίτερα των ΜΜΕ), μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.
- Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού - ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση.
- Προστασία του περιβάλλοντος - μετάβαση σε μία οικονομία φιλική στο περιβάλλον

Επίσης, μέσω του ΠΑΑ θα επιδιωχθεί ο σταδιακός μετασχηματισμός του παραγωγικού και αναπτυξιακού μοντέλου της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών και η άμβλυνση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης.

Ειδικότερα μέσω του ΠΑΑ 2014-2020 δίδεται προτεραιότητα:

- **Στον εκσυγχρονισμό** των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την καθετοποίηση της παραγωγής τους.
- **Την καλύτερη οργάνωση** των παραγωγών μέσω συλλογικών σχημάτων με σκοπό την καλύτερη διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την ευκολότερη πρόσβαση σε νέες αγορές και την ισχυροποίηση της διαπραγματευτικής ισχύς έναντι των μεσαζόντων και προμηθευτών.
- Στη δημιουργία δομών **συμβουλευτικής υποστήριξης** των αγροτών και τη μεταφορά γνώσης και ενημέρωσης από εξειδικευμένους γεωτεχνικούς.
- **Στην ενίσχυση της ποιότητας** των ελληνικών γεωργικών προϊόντων μέσω της πιστοποίησης, μεταποίησης και τυποποίησής τους.

- Την **προβολή και προώθηση** των τελικών προϊόντων σε ξένες αγορές μέσα από οργανωμένα σχήματα δικτύωσης.
- Στην ηλικιακή ανανέωση του παραγωγικού δυναμικού του πρωτογενή τομέα μέσω της παροχής κινήτρων για την **εγκατάσταση νέων αγροτών**.
- Στην **προστασία του περιβάλλοντος** μέσω δράσεων όπως τη διατήρηση των αυτοχθόνων φυτικών και ζωικών γενετικών πόρων, τη προώθηση της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας και άλλων. Επίσης στην προστασία των φυσικών πόρων και στην αντιμετώπιση/προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Τουλάχιστον το 30% του προϋπολογισμού του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης θα δοθεί σε **δράσεις για το περιβάλλον και το κλίμα**.
- Στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής των αγροτικών περιοχών μέσω του **νέου προγράμματος LEADER** και την ενίσχυση ειδικών κατηγοριών του πληθυσμού, όπως π.χ. ανέργους καθώς και τη στήριξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων όπως π.χ. αγροτουρισμός, οικοτεχνία με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου.

Οι χρηματοδοτικοί πόροι του ΠΑΑ κατανέμονται σε Μέτρα, υπομέτρα και δράσεις. Όσον αφορά στον αμπελοοινικό τομέα της Ανατολικής Αττικής ιδιαίτερη σημασία έχουν τα κάτωθι επιλέξιμα μέτρα και υπομέτρα.

3.4.1. Ενίσχυση Ιδιωτικών επενδύσεων στον γεωργικό τομέα μέσω του ΠΑΑ

Τα μέτρα του νέου ΠΑΑ 2014-2020 που αφορούν **ιδιωτικές επενδύσεις** και κάποια από αυτά αναμένονται να ξεκινήσουν μέσα στο 2016 είναι:

ΜΕΤΡΟ 2

Υπομέτρο 2.1

Αφορά στη χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών στον γεωργικό τομέα (αμπελοκαλλιέργεια) και παρέχει επιδότηση που καλύπτει το 100% της δαπάνης για την παροχή 3 συμβουλευτικών υπηρεσιών (1.500 € έκαστη) ανά παραγωγό.

ΜΕΤΡΟ 3

Υπομέτρο 3.1

Το Υπομέτρο στοχεύει στην εφαρμογή συστημάτων ποιότητας γεωργικών προϊόντων (αμπελοκαλλιέργεια). Η επιδότηση ανέρχεται στο 100% (έως 3.000 € ανά παραγωγό) για δράσεις ελέγχου εφαρμογής των συστημάτων ποιότητας.

Υπομέτρο 3.2

Υποστηρίζονται δραστηριότητες ενημέρωσης και προώθησης στην εσωτερική αγορά. Αφορά ενισχύσεις έως 70% σε Ομάδες Παραγωγών που έχουν ενταχθεί στο προηγούμενο Υπομέτρο 3.1.

ΜΕΤΡΟ 4

Υπομέτρο 4.1

Αφορά στην ενίσχυση επενδύσεων (έως 200.000 €) για τη βελτίωση των επιδόσεων και της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Σχέδια Βελτίωσης στην αμπελουργία). Πρόκειται για επενδύσεις που αφορούν την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Συνιστά βασικό επενδυτικό εργαλείο, τόσο για ομάδες παραγωγών και παραγωγούς, όσο και για νέους αγρότες με ποσοστά ενίσχυσης έως 75%. Ειδικότερα, οι επιδοτήσεις για επενδύσεις στην πρωτογενή παραγωγή δύνανται να κυμαίνονται από 40% στην Περιφέρεια Αττικής έως και 75% στις Περιφέρειες Βόρειου και Νότιου Αιγαίου. Αυξημένα ποσοστά ενίσχυσης κατά 20% ισχύουν για νέους γεωργούς και συλλογικές επενδύσεις.

Υπομέτρο 4.2

Το παραπάνω υπομέτρο στοχεύει στην στήριξη επενδύσεων στη μεταποίηση, εμπορία και ανάπτυξη των γεωργικών προϊόντων και ειδικότερα, στην περίπτωση μελέτης μας, στη στήριξη του οινοποιητικού κλάδου. Απευθύνεται σε πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες, καθώς και μεγαλύτερες επιχειρήσεις και σε επενδύσεις έως 10.000.000 Ευρώ. Αφορά ενισχύσεις από 40% έως και 90% για την ίδρυση, εκσυγχρονισμό κι επέκταση μονάδων μεταποίησης, τυποποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων και τροφίμων και κατά συνέπεια και

οινοποιητικών. Για επενδυτικά σχέδια Οργανώσεων Παραγωγών ισχύουν αυξημένα ποσοστά ενίσχυσης κατά 20%.

Για πρώτη φορά, εκτός από τη μεταποίηση γεωργικών προϊόντων, διευρύνεται η δυνατότητα χρηματοδότησης επενδύσεων και σε τελικά προϊόντα που δεν είναι γεωργικά. Ειδικότερα, προωθούνται μέτρα εκκίνησης νέων επιχειρήσεων (MME – start up), σε μη γεωργικές δραστηριότητες με σκοπό τη διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης της υπαίθρου και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και αφορά αγροτικές κοινότητες με πληθυσμό έως και 5.000 κατοίκους. Το συνολικό ετήσιο οικογενειακό εισόδημα θα πρέπει να μην υπερβαίνει τις 25.000 € και ενισχύονται πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και για επενδύσεις έως 5.000.000 €. Μεταξύ των προϊόντων που είναι επιλέξιμα για στήριξη συμπεριλαμβάνεται και η κατηγορία «Μονάδες παραγωγής αποσταγμάτων από οπωροκηπευτικά ή προϊόντων αμπελοοινικής προέλευσης».

Τέλος, το υπομέτρο 4.2 συμπεριλαμβάνει και δράση για την ενίσχυση της «Μεταποίησης, εμπορίας και ανάπτυξης γεωργικών προϊόντων από επαγγελματίες αγρότες» και αφορά σε επενδύσεις έως 300.000 €. Μεταξύ των άλλων κλάδων, η δράση απευθύνεται και σε αποκλειστικά επαγγελματίες αγρότες του κλάδου του «Οίνου-Αμπελουργίας για παραγωγή αποσταγμάτων και ποτών, καθώς και την παραγωγή Ξυδιού (π.χ. παραγωγή ξυδιού από οίνο, από φρούτα και άλλες γεωργικές πρώτες ύλες).

ΜΕΤΡΟ 6

Υπομέτρο 6.1

Προκειμένου να προσελκύσει νέους στον πρωτογενή τομέα παραγωγής το υπομέτρο αυτό στηρίζει οικονομικά την εγκατάσταση στην ύπαιθρο νέων αγροτών και την ανάληψη αγροτικής παραγωγικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, στην Περιφέρεια Αττικής αναλογούν για το σκοπό αυτό 7.8 εκατ. Ευρώ και συγκεκριμένα για παροχή ενίσχυσης από 17.000 έως 19.500 € για την πρώτη εγκατάσταση νέων στις αγροτικές περιοχές της Π.Ε. Αν. Αττικής.

Υπομέτρο 6.3

Παρέχεται ενίσχυση σε πολύ μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις προκειμένου να διατηρηθούν και να δημιουργηθούν συνθήκες επιβίωσης και περαιτέρω ανάπτυξής τους. Αφορά υφιστάμενες γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε αγροτικές κοινότητες με πληθυσμό έως και 5.000 κατοίκους, ενώ η ενίσχυση ανά δικαιούχου ανέρχεται στα 14.000 €. Δεν υπάρχει περιορισμός στο είδος των επιλέξιμων δαπανών εφόσον αυτές εξυπηρετούν την υλοποίηση του επιχειρηματικού σχεδίου (π.χ. αγορά ζωικού ή φυτικού κεφαλαίου, κάλυψη λειτουργικών δαπανών, αγορά εξοπλισμού κλπ).

ΜΕΤΡΟ 9

Υπομέτρο 9.1

Μέσω των πόρων του υπομέτρου αυτού ενθαρρύνεται η σύσταση Ομάδων Παραγωγών με 100% κάλυψη των λειτουργικών δαπανών τους. Παρέχονται κίνητρα για συλλογικές επενδύσεις με αυξημένα ποσοστά ενίσχυσης κατά 20 μονάδες, σε σχέση με μεμονωμένους παραγωγούς. Δικαιούχοι λήψη ενισχύσεων είναι νέες ομάδες και οργάνωσεις παραγωγών, οι οποίες αναγνωρίζονται επίσημα από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Η οικονομική ενίσχυση, η οποία κυμαίνεται από 11.000 έως 20.000 €, καταβάλλεται σε ετήσια βάση και αποτελεί ποσοστό επί της ετήσιας εμπορεύσιμης αξίας των προϊόντων της ομάδας ή της οργάνωσης.

Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική ενίσχυση του υπομέτρου αφορά:

- Δραστηριότητες εμπορίας και μεταποίησης προς μη γεωργικά προϊόντα (μη τρόφιμα) που σχετίζονται με την οικοτεχνία, τα τοπικά προϊόντα και μικρές παραδοσιακές δημιουργικές βιοτεχνίες (τσίπουρο κλπ).
- Δραστηριότητες μεταποίησης προς μη γεωργικά προϊόντα (επεξεργασμένα τρόφιμα), εστίασης και λιανικής πώλησης ποτών και τροφίμων ασκούμενες αυτόνομα ή συνδυαστικά μεταξύ τους (περιπτώσεις Καταστημάτων Υγειονομικού Ενδιαφέροντος όπου υπάρχει συνδυασμός παρασκευής, λιανικής πώλησης και κατανάλωση από πελάτες εντός και εκτός αυτών των καταστημάτων όπως γαλακτοπωλεία, ζαχαροπλαστεία, αρτοποιία).
- Προώθηση συστημάτων ποιότητας γεωργικών προϊόντων και τροφίμων με σκοπό την αύξηση της αξίας του γεωργικού προϊόντος / τροφίμου, τη διασφάλιση υψηλών επιδόσεων ποιότητας για τα προϊόντα και την καλύτερη πρόσβαση στην αγορά. Μεταξύ άλλων ενισχύεται η εφαρμογή συστημάτων ποιότητας και στο κρασί με ονομασίες προέλευσης και γεωγραφικές ενδείξεις της ΕΕ, σε Προϊόντα

Ορεινής Παραγωγής, σε συστήματα ολοκληρωμένης διαχείρισης (πρότυπο AGRO 2-1/2-2), σε προϊόντα παραχθέντα σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 3 ή παραχθέντα σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 7, σε βιολογικά προϊόντα (Καν. (ΕΚ) 834/2007) κ.α. Δικαιούχοι του υπομέτρου είναι ενεργοί γεωργοί και ομάδες γεωργών.

ΜΕΤΡΟ 16

Υπομέτρο 16.4

Το υπομέτρο στηρίζει την οριζόντια και κάθετη συνεργασία για βραχείες αλυσίδες και τοπικές αγορές και δραστηριότητες προώθησης, μεταξύ άλλων στον κλάδο του οίνου. Ενισχύονται παραγωγοί, μεταποιητές και έμποροι για τη δημιουργία και ανάπτυξη μικρών αλυσίδων εφοδιασμού (Δράση 1) και τη δημιουργία τοπικών αγορών παραγωγών, τις λεγόμενες Farmers Markets (Δράση 2). Η χρηματοδότηση για την οργάνωση και το συντονισμό των συνεργασιών ανέρχεται στο 100% των επιλέξιμων δαπανών και μπορεί να φτάνει τις 150.000 €. Η στήριξη παρέχεται για τη δημιουργία και λειτουργία επιχειρησιακών ομάδων για την παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα της γεωργίας, για την προώθηση της οριζόντιας και κάθετης συνεργασίας για βραχείες αλυσίδες και τοπικές αγορές, όπως και για δραστηριότητες προώθησης, καθώς και για συνεργασία για περιβαλλοντικά έργα, περιβαλλοντικές πρακτικές και δράσεις για κλιματική αλλαγή.

Ειδικότερα, ενισχύεται η συνεργασία για την προώθηση της καινοτομίας και τη σύνδεση της έρευνας με την γεωργική πρακτική και τις επενδύσεις του πρωτογενή τομέα μέσω επιχειρησιακών ομάδων. Οι ομάδες συστήνονται από αγρότες, ερευνητές, συμβούλους, επιχειρήσεις και άλλους φορείς που ενδιαφέρονται για την καινοτομία στο γεωργικό τομέα.

Σκοπός των παραπάνω δράσεων του υπομέτρου είναι:

- Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων στην πρωτογενή παραγωγή (γεωργικών εκμεταλλεύσεων), των επιχειρήσεων στον τομέα των τροφίμων των τοπικών κυρίως προϊόντων, καθώς επίσης και

- η αναζήτηση νέων καλλιεργητικών πρακτικών και πρακτικών παραγωγής που συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος αλλά και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα και προτάσεις για την καλύτερη αξιοποίηση των εργαλείων ενίσχυσης του αμπελοοινικού τομέα

Η Ανατολική Αττική ακολούθησε την τελευταία πενηκονταετία ένα δρόμο στρεβλής ανάπτυξης στηριγμένης στον χαρακτηρισμό της «λεκάνης συλλογής της υπερχειλίσης της πρωτεύουσας».

Ο προαναφερόμενος χαρακτηρισμός ερμηνεύει απόλυτα την εικόνα της «ανάπτυξης» που ακολούθησε η περιοχή τα τελευταία χρόνια και τα ανάλογα αποτελέσματά της. Αυτά τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα εμφανή στον πρωτογενή τομέα και σημάδεψαν σ' ένα σημαντικό βαθμό τις προοπτικές εξέλιξής του.

Η ανεξέλεγκτη διόγκωση του κύματος της εσωτερικής μετανάστευσης την κρίσιμη δεκαετία 1950-1960 και η ταυτόχρονη κοινωνική πίεση που δημιουργήθηκε στο λεκανοπέδιο της Αθήνας δημιούργησαν την ανάγκη ανεύρεσης χώρου υποδομής της πληθυσμιακής υπερχειλίσης της πρωτεύουσας.

Δύο υπήρξαν οι πηγές αναζήτησης γαιών προς δόμηση είτε για πρώτη είτε για δεύτερη κατοικία. Η γεωργική γη αφ' ενός και οι δημόσιες και δασικές εκτάσεις αφ' ετέρου δέχθηκαν την εισβολή των αστικών και βιομηχανικών λειτουργιών. Η αλλοίωση του χώρου και της φυσιογνωμίας της Αττικής γενικότερα και της Ανατ. Αττικής ειδικότερα ευνοήθηκαν από την απουσία θεσμοθετημένου χωροταξικού σχεδίου που θα προστάτευε τις χρήσεις γης και κατ' επέκταση την ίδια την γεωργική γη, την ανυπαρξία πλαισίου προστασίας της δημόσιας και δασικής έκτασης, την απουσία μηχανισμού αποτροπής των καταπατήσεων (κύρωση δασικών χαρτών), το περιορισμένο γεωργικό εισόδημα και κάποιες ιδιαίτερες παραγωγικές καλλιεργητικές συγκυρίες της περιοχής (π.χ. φυλλοξήρα). (ΚΕΟΣΟΕ)

Συμπερασματικά, η αστική και βιομηχανική ανάπτυξη ήταν ο κύριος λόγος μεταβολής του αγροτικού χαρακτήρα της περιοχής της Ανατολικής Αττικής. Η ανάπτυξη αυτή εκδηλώθηκε αφενός με την επέκταση παλιών οικιστικών πυρήνων προς τον αγροτικό χώρο και αφετέρου με τη μορφή ανάπτυξης συγκεντρώσεων παραγωγικών δραστηριοτήτων (π.χ. βιοτεχνία, βιομηχανία, χονδρεμπόριο, εκθέσεις),

αλλά και ανάπτυξης δραστηριοτήτων κοινωνικού χαρακτήρα (π.χ. εκπαίδευση, αναψυχή, αθλητισμός).

Η μετάλλαξη του χαρακτήρα της Ανατολικής Αττικής δέχθηκε μία νέα ισχυρή ώθηση με την κατασκευή του αερολιμένα Ελ. Βενιζέλος. Έτσι, ο οικιστικός ιστός της Αττικής επεκτάθηκε προς τα ανατολικά λόγω της σχετικά υψηλής προσφοράς γης και των νέων έργων, ο εξοχικός χαρακτήρας της περιοχής αντικαταστάθηκε από έργα μεγάλης ζωτικής και οικονομικής σημασίας, από δρόμους και κτίσματα, ενώ η εικόνα της περιοχής απέκτησε έντονα το αστικό στοιχείο. Ασφαλώς, όλες οι παραπάνω εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα την περαιτέρω οπισθοχώρηση της αγροτικής παραγωγικής δραστηριότητας και ειδικότερα της αμπέλου.

Δυστυχώς, ο αγροτικός τομέας της Ανατολικής Αττικής, ούτε τα πρώτα χρόνια της μεγάλης κρίσης (1950-1970), ούτε και στη συνέχεια, δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει το μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα που διέθετε, αυτό της γειννίας με το μεγαλύτερο καταναλωτικό κέντρο της χώρας, ούτως ώστε να δημιουργήσει συνθήκες αγοράς τέτοιες που θα είχαν ως αποτέλεσμα, τη διεύρυνση του αγροτικού εισοδήματος και κατ' επέκταση θα λειτουργούσαν ανασταλτικά στην εγκατάλειψη των παραγωγικών δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα και στην συρρίκνωση των γεωργικών γαιών.

Η υποχώρηση του πρωτογενούς τομέα και ειδικότερα του αμπελοοινικού κλάδου στην Ανατ. Αττική, πέραν των παραπάνω αιτιών, οφείλεται και στην αύξηση του εισαγόμενου ανταγωνισμού, λόγω της συνεχούς απελευθέρωσης του παγκόσμιου εμπορίου, καθώς και στις μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ, οι οποίες οδήγησαν σε σταδιακή μείωση των άμεσων ενισχύσεων. Επίσης, προγράμματα αναδιάρθρωσης και αγροπεριβαλλοντικών μέτρων έδωσαν κίνητρα στην μερική εγκατάλειψη του κλάδου της αμπελοοινοποιίας. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια της γενικευμένης κρίσης στην Ελλάδα, αλλά και της ύφεσης στην ΕΕ, παρατηρείται μία τάση συρρίκνωσης της ζήτησης για οινικά προϊόντα και κατά συνέπεια μία τάση πτώσης των τιμών και των εισοδημάτων.

Τέλος, η αύξηση του πληθυσμού της Αττικής προκάλεσε αναδιάρθρωση των καλλιεργειών προς την κατεύθυνση των οπωροκηπευτικών για άμεση κατανάλωση. Οι καλύτερες σχετικά τιμές, καθώς και η δυνατότητα περισσότερων σοδειών το έτος στο ίδιο χωράφι, κατέστησαν συμφερότερη την παραγωγή κηπευτικών και την εκρίζωση πολλών στρεμμάτων αμπέλου.

Πιο συγκεκριμένα, στη χώρα μας παρατηρήθηκε αύξηση της εισαγωγής κρασιού (126.919 hl) και όσον αφορά τις τιμές σταφυλιού στον παραγωγό, αυτές κατά μέσο όρο διαμορφώθηκαν στα επίπεδα των τιμών του 1994 περίπου.

Μπροστά σ' αυτό το ιδιαίτερα δυσμενές περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί εξαιτίας των εξωγενών εμπορικών συνθηκών και της απουσίας γενναίων πολιτικών στήριξης του τομέα, αλλά και των λαθών και των άτυχων επιλογών του ίδιου του παραγωγικού κλάδου, οφείλουν οι εμπλεκόμενοι να αξιοποιήσουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία του ΠΑΑ 2014-2020, όπως αναφερθήκαν ανωτέρω, που στόχο έχουν την αναχαίτιση του φαινομένου της συρρίκνωσης του πρωτογενή τομέα, τη βελτίωση της παραγωγικότητας, της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας.

Επίσης, έστω και την ύστατη ώρα πρέπει να ληφθούν αποφάσεις στο βαθμό, που η διατήρηση του πρωτογενή τομέα στην Ανατολική Αττική ενδιαφέρει και την Πολιτεία και την Κοινωνία και τους Παραγωγούς.

Στο σημείο αυτό τίθενται σημαντικά ερωτήματα, αναφορικά με την αναγκαιότητα διατήρησης του αγροτικού τομέα στην Ανατολική Αττική, όπως:

- Έχει ανάγκη η πρωτεύουσα της χώρας, η Αθήνα, στην «αυλή της» γεωργική γη;
- Έχει ανάγκη η Ανατολική Αττική τη διατήρηση της παραγωγικής δραστηριότητας του πρωτογενή τομέα στην Περιφέρειά της;
- Υπάρχει ανάγκη να διατηρηθεί το αττικό τοπίο και να διατηρήσει την περιβαλλοντική του ισορροπία;
- Είναι διατεθειμένοι οι 4.875 κάτοχοι των αμπελουργικών εκμεταλλεύσεων της Ανατολικής Αττικής να συνεχίσουν τη δραστηριότητά τους κάτω από τις σημερινές, όχι και τόσο ευνοϊκές συνθήκες παραγωγής και διάθεσης;

Το ισχύον Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής (ΡΣΑ) απαντά καταφατικά στα παραπάνω ερωτήματα. Ειδικότερα, στην παρ. 1 του Άρθρου 5 του ΡΣΑ, που είναι αφιερωμένο στο στόχο της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης της Αττικής, αναφέρεται: «Επιδιώκεται η διαφύλαξη των πόρων της Αττικής ως πολύτιμων και πεπερασμένων με τους εξής ιδίως τρόπους: α) προστασία και οικολογική διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων, της βιοποικιλότητας και της γεωργικής γης και ειδικότερα της Γεωργικής Γης Υψηλής Παραγωγικότητας με ισόρροπη ανάπτυξη αγροτικών για

διατήρηση της αγροτικής παραγωγής στην Αττική και στα Μεσόγεια ειδικότερα. Επιπροσθέτως, με το Άρθρο 9 του ΡΣΑ ορίζονται οι κατευθύνσεις για την χωρική οργάνωση της Χωρικής Ενότητας Ανατολικής Αττικής και πιο συγκεκριμένα της Χωρικής Υποενότητας των Μεσογείων ως εξής: «α) Η Χωρική Υποενότητα Μεσογείων συνιστά την ευρύτερη περιοχή του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών, του οποίου ο ρόλος ως κυρίας από αέρος πύλης εισόδου στη χώρα απαιτεί τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου περιβάλλοντος χώρου. β) Η ως άνω Υποενότητα αποτελεί υποδοχέα νέων οικονομικών δραστηριοτήτων και περιλαμβάνει σημαντικές δραστηριοτήτων». Συνεπώς, υπάρχει ρητή δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων αρχών διαπεριφερειακές λειτουργίες και οικονομικές δραστηριότητες, αποτελώντας πόλο ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Η άμεση προστασία και οργάνωση των μη αστικών περιοχών αποτελούν μείζονα προτεραιότητα του νέου ΡΣΑ. γ) Βασικοί πόλοι ανάπτυξης για την περιοχή αποτελούν οι οργανωμένες περιοχές παραγωγικών δραστηριοτήτων, σε θέσεις με πολύ καλή υπερτοπική προσπελασιμότητα, όπου θα πρέπει να εγκατασταθούν κατά προτεραιότητα εξαρτημένες και ελκυσόμενες από το Διεθνή Αερολιμένα δραστηριότητες. Προτεραιότητα αποτελεί η ενίσχυση της συγκέντρωσης δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας, έρευνας και καινοτομίας στους θεσμοθετημένους υποδοχείς αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και του ευρύτερου πόλου περιοχής Αεροδρομίου, ταυτόχρονα με την οργάνωση των διαμεταφορών και των υπηρεσιών διαχείρισης εφοδιασμού. δ) Κατεύθυνση για τη Χωρική Υποενότητα αποτελεί επίσης η προώθηση κατά προτεραιότητα του συνεδριακού, επιχειρηματικού, πολιτιστικού και περιηγητικού τουρισμού και η λειτουργική της συσχέτιση και με τη Χωρική Ενότητα Λεκανοπεδίου και τις Χωρικές Υποενότητες Λαυρεωτικής και Βόρειας Αττικής, όπως, επίσης, και η ανάπτυξη υπηρεσιών υγείας εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας. ε) Προωθείται επίσης, η ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα, ιδιαίτερα των παραδοσιακών καλλιεργειών και η προστασία της γεωργικής γης της Υποενότητας και η σύνδεση της οινοπαραγωγής και της ελαιοπαραγωγής με την τουριστική ανάπτυξη».

Επίσης, όλες οι στάσεις και αντιλήψεις των αρμοδίων, των εμπλεκόμενων και των πολιτών τείνουν να απαντήσουν καταφατικά στα παραπάνω ερωτήματα, τίθεται το μείζον ερώτημα εάν υπό τις επικρατούσες τάσεις και συνθήκες είναι εφικτή η διατήρηση του αμπελοοινικού τομέα στην Ανατολική Αττική. Με άλλα λόγια τίθεται

το ερώτημα ποια μέτρα και ποιες παρεμβάσεις είναι αναγκαίες για την επίτευξη του κεντρικού στόχου της συνέχισης της εν λόγω δραστηριότητας στην περιοχή. Στα παρακάτω επιχειρείται μία συνοπτική κατάθεση προτάσεων προς την κατεύθυνση αυτή (Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου 2010).

Καταρχάς, βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου είναι η ύπαρξη έμπρακτης πολιτικής βούλησης εκ μέρους των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών και φορέων λήψης αποφάσεων. Εν συνεχεία, βασική προϋπόθεση είναι η εκπόνηση ενός μακροχρόνιου σχεδίου με σαφείς και ρεαλιστικούς στόχους και υλοποιήσιμα μέτρα στήριξης του κλάδου.

Στα εν λόγω μέτρα θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν (Γεωργόπουλος 2012, Βογιατζής 2012, Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου 2010, ΚΕΟΣΟΕ 2009 και 2011):

- Θεσμοθέτηση του επαγγέλματος «αμπελουργός-οινοποιός», που ενώ είναι ένα πραγματικό επάγγελμα, δεν αναγνωρίζεται ως τέτοιο, αλλά ως δύο ξεχωριστά οικονομικά υποκείμενα. Προώθηση επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για τον οίνο. Επιμόρφωση σε ξεναγούς – σερβιτόρους-εστιατορες. Επιχορήγηση για επαγγελματική κατάρτιση αμπελουργών (και από οινοποιεία), καθώς και πρόσληψης μαθητευόμενων οινολόγων.
- Ίδρυση στο ΥΠΑΑΤ μιας ενιαίας διεύθυνσης για αμπέλι-κρασί.
- Ίδρυση ΕΣΑΠ (Εθνικού Συμβουλίου Αμπελοοινικών Προϊόντων).
- Θεσμοθέτηση Συμβουλίων στις αμπελουργικές ζώνες.
- Η λειτουργία Γραφείου Οίνου με συμμετοχή του Κλάδου στο Enterprise Greece (ΟΠΕ) για τις εξαγωγές (Enterprise Greece 2016).
- Η επιβολή των νέων κανόνων ΔΙΕΠΠΥ που αφορούν την αναγραφή χώρας και οινοποιού στο χύμα κρασί (Δ/νση Υγιεινής).
- Η εκπόνηση αποτελεσματικής στρατηγικής προβολής του οίνου της χώρας μας και η στήριξη του ανοίγματος νέων αγορών (π.χ. χώρες ανατολικής Ασίας, Ρωσία) στο πλαίσιο της εκπονηθείσας στρατηγικής της ΚΕΟΣΟΕ για την προώθηση του Branding & Marketing για το Ελληνικό Κρασί (ΚΕΟΣΟΕ 2009 και 2011).

- Η καταπολέμηση της παράνομης παραγωγής και διακίνησης προϊόντων όπως π.χ. τσίπουρο και άλλα αποστάγματα.
- Η αποφυγή του ευτελισμού των ενδείξεων ΠΟΠ/ΠΓΕ, αλλά και της παράνομης μετονομασίας εισαγόμενων κρασιών σε ελληνικά. Τα προϊόντα ΠΟΠ/ΠΓΕ καθώς και οι αντίστοιχες αμπελουργικές ζώνες θα ευτελιστούν, εάν παραμείνουν χωρίς τοπικούς οργανισμούς προστασίας και προώθησης.
- Η ενίσχυση των Δικτύων Ποιότητας ανά περιοχές (προϊόντα – μονάδες μεταποίησης – εστίαση – ξενώνες – πολιτισμός – αξιοθέατα – τουρισμός).
- Η στήριξη για συμμετοχή οινοποιείων σε προγράμματα Έρευνας – καινοτομίας.
- Η εκπόνηση και θεσμοθέτηση τοπικών σχεδίων χρήσεων γης.
- Η παραγωγή εδαφολογικών χαρτών στις ζώνες ΠΟΠ/ΠΓΕ.
- Η επιδότηση επιτοκίου και διευκόλυνση χορήγησης πιστώσεων για ετήσια αγορά σταφυλιών (ώστε να μειωθεί ο χρόνος εξόφλησης των αμπελουργών, που τώρα φθάνει και το ένα έτος).
- Η εξασφάλιση εγγυήσεων για τα προγράμματα προβολής του οίνου.
- Η προώθηση και αναδιάρθρωση αμπελώνων.
- Η κατάργηση του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης κρασιού (Σύνδεσμος Ελληνικού Οίνου 2015). Η επιβολή ΕΦΚ θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των μικρών κυρίως οινοποιείων καθώς –εφόσον δεν διαθέτουν φορολογικές αποθήκες- θα υποχρεούνται να καταβάλουν άμεσα τον ΕΦΚ για το σύνολο των αποθεμάτων τους πριν πραγματοποιήσουν οποιαδήποτε συναλλαγή, γεγονός που οδηγεί σε χρηματοδοτικές ανάγκες για κεφάλαιο κίνησης και εν τέλει σε αύξηση της τελικής τιμής. Παράλληλα, η έξαρση της παράνομης διακίνησης που πολύ πιθανό θα προκύψει, θα οδηγήσει σε απώλεια των φορολογικών εσόδων για το ελληνικό δημόσιο, διότι δεν θα εισπραχθεί ο ΕΦΚ, ΦΠΑ αλλά και ο φόρος εισοδήματος.
- Αναβάθμιση θεσμού των επισκέψιμων οινοποιείων και του Δρόμων του Κρασιού.
- Δημιουργία τοπικών, εθνικών και διεθνών δικτύων π.χ. ποιότητας, ανταλλαγής καλών πρακτικών, έρευνας, πωλήσεων, προβολής κ.α.
- Δημιουργία τοπικών clusters κρασιού με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων από το δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Δημιουργία αναγνωρίσιμων ισχυρών αλυσίδων αξίας στον τομέα του κρασιού: Οίνος (προϊόντα ποιότητας της

ελληνικής γης), Γαστρονομία – Τουρισμός - Σήμα Ελληνικής κουζίνας - Μεσογειακή διατροφή.

- Ενεργοποίηση των δημόσιων και άλλων φορέων πολιτικής που απαιτείται να συμμετάσχουν στην αντιμετώπιση των εντοπισθέντων προβλημάτων και στην ενδυνάμωση του ρόλου τους στο πεδίο αρμοδιότητος τους (π.χ. ΥΠΑΑΤ, Υπουργείο Ανάπτυξης, Διευθύνσεις Υγιεινής, Διεύθυνση Τουρισμού, Τοπική Αυτοδιοίκηση, ΕΟΤ, ΟΠΕ, ΞΕΕ, ΣΕΤΕ).
- Υποστήριξη ανθρώπινων πόρων, καθώς και μεταφορά και διάχυση τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. Ενεργοποίηση και αξιοποίηση ανθρώπινων πόρων όπως είναι οι οινολόγοι, γεωπόνοι αμπέλου, sommeliers (οινοχόοι), απόφοιτοι των τμημάτων οιнологίας των ΤΕΙ, οινοδημοσιογράφοι, απόφοιτοι WSPC κ.α. που μπορούν να συνεισφέρουν σε εκπαίδευση, επιμόρφωση, δημιουργία δικτύων.

Όλες οι παραπάνω δράσεις και ενέργειες είναι σε θέση να ενδυναμώσουν την ανταγωνιστικότητα του αμπελοοινικού τομέα στην Ελλάδα και ασφαλώς και στην περιοχή αναφοράς. Για την Ανατολική Αττική, πέραν των ανωτέρω μέτρων, πρόσθετοι στόχοι/άξονες δραστηριοτήτων που πρέπει να αναδειχτούν και να υλοποιηθούν κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014-2020 είναι οι ακόλουθοι:

- Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς με επίκεντρο τον Αττικό Αμπελώνα.
- Προώθηση του Σαββατιανού, και ανάδειξή του σε ποικιλία Πρεσβευτή.
- Δρόμοι του κρασιού της Αττικής – Μεσόγεια.
- Ανάδειξη και προβολή των κρασιών της Αττικής στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.
- Δημιουργία τοπικού clusters και τοπικής αλυσίδας αξίας με έμφαση σε οινοτουρισμό στην Αττική Γη – Γαστρονομία.
- Δημιουργία μόνιμου εκθεσιακού χώρου στην περιοχή του αεροδρομίου.

Αυτές οι βασικές ενέργειες απαιτούνται για να τονιστεί η ανάγκη ανάδειξης του brand name “Αττική Γη”, μέσα από πρωτοποριακές και καινοτόμες δράσεις με επίκεντρο τον τομέα της Οινικής παραγωγής και του Οινοτουρισμού, με στόχο την διεύρυνση της αγοράς και την επανεκκίνηση της τοπικής οικονομίας, συμβάλλοντας στην ευρύτερη εθνική προσπάθεια παραγωγικής ανασυγκρότησης.

Τέλος, η αποτελεσματική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων του ΕΣΠΑ για τον αμπελοοινικό τομέα της Ανατολικής Αττικής προϋποθέτει μεταξύ άλλων:

- Την ενίσχυση και συνεχή υποστήριξη των αρμόδιων υπηρεσιών της Π.Ε. Ανατολικής Αττικής – Δημιουργία Help Desk για το νέο ΕΣΠΑ.
- Έγκαιρη και έγκυρη ενημέρωση των αμπελουργών, των οινοποιών και άλλων αγροτών και μη για τα προγράμματα και τις δράσεις του ΕΣΠΑ.
- Υποστήριξη ενδιαφερομένων στην προετοιμασία του επενδυτικού σχεδίου και της κατάθεσης του φακέλου.
- Βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος και των δυνατοτήτων χρηματοδότησης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Βλαχοπουλιώτη, Α. (2003), Περιβαλλοντικές Συνιστώσες του Σχεδιασμού και της Οικιστικής Ανάπτυξης, Ε.Μ.Π., Αθήνα

Βογιατζής, Ι. (2012), Στρατηγικός Σχεδιασμός Branding & Marketing για το Ελληνικό Κρασί: Προκλήσεις για την Ελληνική Αμπελουργία, Πρακτικά 1ης Αμπελουργικής Συνάντησης, Καπανδρίτι, σελ. 79-84

Γεωργόπουλος, Γ. Θ. (2012), Θεσμοί και Οργάνωση του Αμπελοοινικού Κλάδου στην Ελλάδα, Πρακτικά 1ης Αμπελουργικής Συνάντησης, Καπανδρίτι, σελ. 76-78

Γκένα, Β. (2014), Οι Χωρικές Επιπτώσεις του Αερολιμένα Ελ. Βενιζέλος στα Μεσόγεια Αττικής, Τμήμα ΜΧΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου (2010), Στρατηγικός και επιχειρησιακός σχεδιασμός για το ελληνικό κρασί στην εγχώρια και τις διεθνείς αγορές,

http://www.winesofnorthgreece.gr/images/winesofnorthgreece/downloads/FINAL_New_Wines_of_Greece2.1-2.5-3.1-4.1.compressed.pdf

Enterprise Greece, «Προώθηση ελληνικών οίνων ποιότητας σε τρίτες χώρες», http://www.enterprisegreece.gov.gr/files/prokirixeis/KOA_271116/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%9C%CE%9C%CE%91%20%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%92%CE%9F%CE%9B%CE%97%CE%A3%20%CE%9A%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9F%CE%A5.pdf

ICAP (2016), Σε πτωτική τροχιά η εγχώρια αγορά οίνου, <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1410343/icap-group-se-ptotikh-trohia-h-eghoria-agora.html>

Καδίτη, Α. Ε., Ελισάβετ Ι. Νίτση, Ι. Ε. (2010), Αγροτικός Τομέας στην Ελλάδα, Αθήνα : ΚΕΠΕ

ΚΕΟΣΟΕ (2009), Στρατηγικός Σχεδιασμός Branding & Marketing για το Ελληνικό Κρασί: Προκλήσεις για την Ελληνική Αμπελουργία, <http://www.keosoe.gr/pdf/marketing/dierefnisi/finalseminar.pdf>

Καζανά, Α. (2015), Ανάπτυξη συστήματος παροχής γεωργικών συμβούλων, Γ.Π.Α., Αθήνα 2015

Καράμπορος, Β.-Α. (2013), Αλλαγή χρήσεων γης στην Ανατολική Αττική από το 1996 έως το 2006 με τη χρήση της τηλεπισκόπησης και των Σ.Γ.Π., Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ΚΕΟΣΟΕ (2011), Εφαρμογή στρατηγικού σχεδίου για το Branding & Marketing του Επώνυμου Ελληνικού Κρασιού στην Ελλάδα και το εξωτερικό, <http://www.keosoe.gr/pdf/eidiseis/arkoumanis.pdf>

Λαμπροπούλου Α. (2005), Ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον, Αθήνα: ΚΕΠΕ, 2005

Περιφερειακή Ενότητα Ανατολικής Αττικής (2014), Γη- Τροφός της Γεωργίας και των αγαθών της, Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής, Παλλήνη.

RICA (2012), Στατιστικά στοιχεία από το Δίκτυο Γεωργικής Παρακολούθησης και Πληροφόρησης, Αθήνα 2014

Ρούβαλης, Α. (2012), Εικόνα και Πορεία του Ελληνικού Αμπελώνα, Πρακτικά 1ης Αμπελουργικής Συνάντησης, Καπανδρίτι, σελ. 60-71

Σιάρδος Γ.Κ., 1997. Μεθοδολογία της αγροτικής κοινωνιολογικής έρευνας, Εκδόσεις Ζήτη, σελ.73-95

Σταυρακάκης Μ.Ν. (2013), Αμπελουργία (έκδοση Α'), Εκδόσεις Τροπή, Αθήνα

Σύνδεσμος Ελληνικού Οίνου (2015), Δελτίο Τύπου και Ψήφισμα του Οινοπαραγωγικού Κλάδου για την επιβολή ΕΦΚ στο κρασί, http://greekwinefederation.gr/files/repository/20151211111340_DELTIOTYPOUKAI_PSI_FISMAGIAEFK.pdf

ΥΠΑΑΤ (2012), Αναθεώρηση της Νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και ΚΟΑ Οίνου 2014-2020, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2014), Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2014-2020

B. ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ

Anderson, K., Norman D. and Wittwer G. (2001), Globalization and the World's Wine Markets: Overview, Centre for International Economic Studies and School of Economics, University of Adelaide, <https://www.adelaide.edu.au/wine-econ/papers/0143.pdf>

Castaldi, R. M., Cholette S., Hussain, M. (2006), A Country-Level Analysis of Competitive Advantage in the Wine Industry, 3rd International Wine Business Research Conference, Montpellier, 6-7-8 July 2006, <http://academyofwinebusiness.com/wp-content/uploads/2010/05/Castaldi.pdf>

European Commission (2007), The reform of the Common Market Organisation for Wine, http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/wine/presentation_191207/pres191207.pdf

European Commission (2013a), Overview of CAP Reform 2014-2020, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

European Commission (2013b), The reforms of the EU wine market, http://ec.europa.eu/agriculture/wine/reforms/index_en.htm

European Commission (2014), Study on the Competitiveness of European Wines, Final Report, http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/2014/eu-wines/fulltext_en.pdf

KEOSOE (2008), Greek Wine Industry, <http://www.keosoe.gr/pdf/marketing/dierefnisi/paradoteo1.3parartima/global%20public%20rhetoric%20analysis/grwineindustry.pdf>

Konstantinidis C., Sergaki P., Mattas K. and Kontogeorgos A. (2008), Factors Affecting the Competitiveness of the Greek Wine Enterprises and Cooperatives, Paper prepared for presentation at the 12th EAAE Congress 'People, Food and Environments: Global Trends and European Strategies', Gent (Belgium), 26-29 August 2008, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/44391/2/165.pdf>

Thorpe, M. (2009) "The globalisation of the wine industry: new world, old world and China", China Agricultural Economic Review, Vol. 1 Iss: 3, pp.301 - 313

Γ. ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 479/2008 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 29ης Απριλίου 2008 για την κοινή οργάνωση της αμπελοοινικής αγοράς, την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 1493/1999, (ΕΚ) αριθ. 1782/2003, (ΕΚ) αριθ. 1290/2005, (ΕΚ) αριθ. 3/2008 και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 2392/86 και (ΕΚ) αριθ. 1493/1999

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1308/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των αγορών γεωργικών προϊόντων και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 922/72, (ΕΟΚ) αριθ. 234/79, (ΕΚ) αριθ. 1037/2001 και (ΕΚ) αριθ. 1234/2007 του Συμβουλίου

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1306/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με τη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 352/78, (ΕΚ) αριθ. 165/94, (ΕΚ) αριθ. 2799/98, (ΕΚ) αριθ. 814/2000, (ΕΚ) αριθ. 1290/2005 και (ΕΚ) αριθ. 485/2008 του Συμβουλίου

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2015/561 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 7ης Απριλίου 2015 για τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά το καθεστώς αδειοδότησης αμπελοφυτεύσεων.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2015/560 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 15ης Δεκεμβρίου 2014 για τη συμπλήρωση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά το καθεστώς αδειοδότησης αμπελοφυτεύσεων.

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4277, Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 156, 1 Αυγούστου 2014

Δ. ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

http://ec.europa.eu/agriculture/wine/index_en.htm

<http://greekwinefederation.gr/gr/home/>

<http://www.wineinstitute.org>

<http://www.spata-artemis.gr/>

<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL61/>

<http://www.keosoe.gr/>

<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php?op=Metre&todo=Load&id=5d28f6eb169eb%20b83>

<http://www.minagric.gr/index.php/el/>

<http://laografia-spata.gr/>

<http://www.winenews.gr>

<http://www.enterprisegreece.gov.gr>

<http://www.winesofnorthgreece.gr>